

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Şehir Planlamada Etik Kodlar: Mesleki Standartların ve Etik Değerlerin Karşılaştırmalı Analizi

Ethical Codes in Urban Planning: A Comparative Analysis of Professional Standards and Ethical Values

 Cihan Mert Sabah, Aliye Ahu Gülümser

İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul

ÖZ

Bu makale, şehir planlama disiplini içinde etik kodların önemini ve karmaşıklığını vurgulamaktadır. Şehir planlama süreçlerinde karşılaşılan etik zorluklar, ulusal ve küresel düzeyde çeşitlilik göstermektedir. Çalışma, farklı ulusal ve kültürel bağlamlarda şekillenen etik kodların içerdiği evrensel ve yerel değerleri analiz etmektedir. Planlarcılar için bu değerlerin net ve anlaşılır bir şekilde iletilmesi gerekliliği vurgulanmakta, böylece etik kararların daha tutarlı bir şekilde uygulanması ve toplumsal olarak kabul görmesi sağlanmaktadır. Bu makalenin amacı, planlama disiplini içinde etik konuların nasıl ele alındığını ve planlarcıların etik sorumluluklarını nasıl yerine getirdiğini anlamak amacıyla bir inceleme ve değerlendirme yapmaktır. Ayrıca, şehir planlamada etik kodların evrensel olarak ortak ve farklılaşan yönlerini irdelemek amacıyla farklı planlama kurumlarının hazırladığı etik ilkelerin ve davranış kurallarının içeriği analiz edilerek yazım diline, muhataplarına ve sürdürülebilirlik alanıyla ilgili mesleki etik kod tanımlarına ve ifadelerine göre üç farklı sınıflandırma yapılmıştır. Sonuçta etik kodların varlığının, planlama disiplininin meslek olarak geçerli olması için oldukça önemli olduğu anlaşılmıştır. Ek olarak, planlama disiplini içinde etik değerlere bağlı dinamiklerin evrensel ve yerel niteliklere göre değiştiği belirlenmiştir. Etik kodların uygulanabilirliği ve etkinliği üzerine yapılan analizler, gelecekteki araştırmalar için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Gelecekte, etik kodların şehir planlamada daha etik ve sürdürülebilir kentlerin oluşturulmasına nasıl katkı sağlayabileceği üzerine analizler yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar sözcükler: Etik; etik kodlar; mesleki değerler; şehir planlama.

ABSTRACT

This article emphasizes the importance and complexity of ethical codes in the discipline of urban planning. Ethical challenges encountered in urban planning processes exhibit diversity at both national and global levels. The study analyzes universal and local values embedded in ethical codes shaped by different national and cultural contexts. It highlights the necessity for planners to communicate these values clearly and comprehensively, thereby ensuring consistent ethical decision-making and societal acceptance. In light of this information, the aim of this article is to review and evaluate how ethical issues are addressed within the planning discipline and how planners fulfill their ethical responsibilities. Furthermore, it conducts three classifications based on the content analysis of ethical principles and codes of conduct prepared by various planning institutions, examining their language, audience, and professional ethical definitions and expressions related to sustainability. Ultimately, the existence of ethical codes emerging from discussions on professional ethics in urban planning underscores their significance for the validity of planning as a profession. Additionally, it identifies that the dynamics of ethical values in the planning discipline vary according to universal and local characteristics. Analysis of the practical applicability and effectiveness of ethical codes provides an important framework for future research. It emphasizes the need for future studies to focus on the practical applicability and effectiveness of ethical codes, thereby contributing to the development of more ethical and sustainable cities in urban planning.

Keywords: Ethics; ethical codes; professional values; urban planning.

Geliş tarihi: 26.03.2024 Revizyon tarihi: 27.11.2024
Kabul tarihi: 03.12.2024 Online yayımlanma tarihi: 06.01.2025
İletişim: Cihan Mert Sabah
e-posta: sabah18@itu.edu.tr

 TMMOB
Şehir Plancıları Odası

1. Giriş

Mesleki etik standartlar, profesyonellerin eylemleri ve tercihleri ile ilgili etik bakış açıları, etik değerlerine ve ahlaki prensiplerine dayanarak tanımlar. Bu değerler ve prensipler, toplumun doğru ve yanlış konusundaki normlarından köklenir. Planlama bağlamında, neyin doğru olduğuna dair arayış, bunu uygulayanların etik değerleri ve bakış açıları tarafından yönlendirilir. Planlama, plancıların toplumun yararına olan bir dizi değeri yaratmak için etik tercihlerde bulunduğu ahlaki bir çabadır (Bolan, 1980; Campbell, 2002). Kamu yararı, planlamanın var olması için gereklidir ve refah, adalet ve eşitlik gibi değerler, planlamaya normatif bir yön sağlar. Planlamanın özellikle kamu yararı odaklı olması, planlamada etik konusunda iyi ve kötü ya da doğru ve yanlış kavramları ile ilgili yargısal yaklaşımı zorlaştırmaktadır. Bu durumun getirdiği gereklilikler ile beraber planlama disiplini toplum gözünde geçerli bir meslek olabilmesi için farklı ülkeleri temsil eden çeşitli planlama kurumları tarafından belirli etik ilkeler ve davranış kuralları oluşturulmaktadır. Bu yazılı metinler genellikle çıkar çatışmalarının belirlenmesi ile formüle edilmekte ve plancıları dürüstlük ile karar vermek ve eğitmek üzere kodlanmaktadır. Profesyonel plancıların karar verme sürecinde planlama kararlarını nasıl alması gerektiği ve bu kararlar alınırken kullanılacak sürdürülebilirlik, saygı, hoşgörü, cinsiyet eşitliği veya şeffaflık gibi değerlerin oluşturduğu belirli etik çerçeveleri bir bütün olarak etik kodu yansıtmaktadır. Dolayısıyla planlamada etik, plancıların bu normatif etik kodlara bağlılığına ilişkin sorgulanabilmektedir. Nitekim literatürde de planlamada etik, ağırlıklı olarak plancıların planlama sürecindeki etik yargıları ve tercihleri üzerinden tartışılmaktadır. Öte yandan, plancıların karşılaştıkları planlama senaryolarına göre tepkilerinin farklılaşması işlerini zorlaştırmaktadır. Bununla beraber, planlama pratiğinde bir konuda birden fazla mevcut ilke, değer veya sorumluluk çatışabilmektedir. Ayrıca, çıkar çatışmaları da ortaya çıkabilir. Bu tür ikilemler karşısında plancılar, etik veya etik olmayan şeyler hakkında aynı sonuca varamayabilir. Bu bağlamda, etik kodlar, plancılar arasındaki görüş ayrılıklarını gidermek amacıyla üretilmektedir. Ancak, etik kodlar farklı görüşlerin oluşmasına sebep olmamaktadır; aksine, mevcut farklılıkları düzenleyip ortak bir zeminde buluşturmaya hedeflemektedir. Bu nedenle, etik kodlar, plancılar arasında var olan görüş ayrılıklarını azaltmaya yönelik bir araç olarak değerlendirilmelidir.

Buradan hareketle bu çalışma, planlama disiplini içinde etik konuların nasıl ele alındığını ve plancıların etik sorumluluklarını nasıl yerine getirdiğini anlamak amacıyla yapılan bir inceleme odaklanmaktadır. Bu inceleme, planlama disiplini içinde etik kuralların ve mesleki davranış ilkelerinin evrensel ve yerel dinamiklere göre nasıl şekillendiğini analiz eder. Ayrıca, farklı planlama kurumlarının hazırladığı etik ilkelerin ve davranış kurallarının yazım dili, muhatapları ve sürdürülebilirlik konularına göre üç farklı sınıflandırma yaparak içeriğini değerlendirir. Çalışmada özellikle, planlama pratiğinde karşılaşılan

etik ikilemler ve plancıların bu ikilemlerle nasıl başa çıktığı üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, güncel planlama yaklaşımlarının etik değerlendirmesine odaklanarak, planlama disiplininin toplumsal ve ahlaki sorumluluklarını nasıl yerine getirebileceği tartışılmaktadır. Çalışmada öncelikle, ahlaki felsefenin konusu olan etik kavramının tanımı, meslek etiği ve şehir planlamada etiğin yeri üzerine bir literatür taraması yapılmıştır. Bu konular, meslek etiğinin ve buna bağlı etik kuralların temelini oluşturmuş ve planlama ile etik arasındaki ilişkiyi şekillendirmiştir. Bu ilişkilerin incelenmesi sonucunda, planlama disipliniinde mesleki etiği çerçevesinde tartışılan etik kuralların varlığının, planlama disiplininin meşruiyet kazanmasına katkıda bulunduğu anlaşılmıştır. Ancak, sadece etik kuralların varlığı bir mesleğin meşruiyetini sağlamak için yeterli değildir; bu, mesleki uygulamaların ve değerlerin daha geniş bir çerçevede ele alınmasını gerektirir. Son olarak, etik kodların evrensel olarak varlığının değerlendirmek üzere etik kuralların ve ilkelerin içeriği analiz edilmektedir. Bu noktada evrenselliği sorgulamak üzere dünyadaki çeşitli planlama kurumlarının hazırladığı etik kodlar ve davranış kuralları ile formüle ettiği planlama ilkeleri ve değerleri; yazım dilleri, muhataplar ve güncel planlama anlayışlarının temelini oluşturan sürdürülebilir kalkınma hedefleri sınıflandırmaları ile değerlendirilmiştir.

2. Meslek Etiği ve Etik Kodlar

Meslek etiği kendi geleneklerine, çalışma yöntemlerine, araştırma değerlerine ve bilimsel teorilere sahip bir bilime dayanan meslekler ve halkın hizmetinde mesleğin üyesi olarak kabul edilen profesyoneller için söz konusudur (Airaksinen, 2012). Bolan'a (1980) göre her profesyonel uygulayıcı bir ahlak kuramcısıdır. Bu nedenle meslek etiğinin varoluşsal bir koşulu mesleki uygulamadır. Meslek etiği, bir mesleğin doğası, gelenekleri, çalışma yöntemleri ve bilimsel temelleri üzerine dayanan değerlerin ve sorumlulukların belirlendiği bir alandır. Meslek etiği, mesleki bilgiyi nasıl kullanılacağı konusunda rehberlik ederken, aynı zamanda mesleğin itibarını korumak ve hizmet alanları için güvenilirlik sağlamak gibi önemli bir rol oynar. Meslek etiği konusunda belirli mesleklere özgü değerler veya erdemler olup olmadığı ve sıradan ahlak standartlarının mesleklere uygulanabilir olup olmadığı sorgulanması gerekmektedir (Chadwick, 2005). Meslek etiği, meslek mensuplarının sorumluluklarını ve görevlerini belirlerken karşılaşılabilecekleri ahlaki meseleleri ele alır (Hendler, 2005). Bu çerçevede, etik kodlar veya davranış kuralları mesleklerin ayırt edici özelliklerini oluşturur ve meslek mensuplarının nasıl hareket etmeleri gerektiğini belirler (Gilman, 2005). Meslek etiğinin temel amacı, meslek mensuplarının etik değerlere bağlı olarak hizmet vermesini sağlamaktır. Dolayısıyla, etik değerlere bağlı etik kodlar, mesleğin doğasına dair normatif bir çerçeve sunarak, o mesleğin toplumsal sorumluluklarını ve işlevlerini belirgin hale getirmektedir (Howe, 1980a). Etik kodların, bir meslekte iyi olarak tanımlanmış standartları uygulamanın bir kodlaması olarak meslek mensubunun uygulamada karşı-

laştığı çelişkilerde meslek etiğine göre seçim yapma yolunu yönlendirmesi, profesyonelleşme için oldukça önemlidir (Harris, 1994). Dolayısıyla mesleğin dayandığı ahlaki değerleri iyi yazılmış ve mesleğin özü üzerine detaylıca düşünülmüş kodlar, mesleği icra ederken çelişen sorumluluklar veya ikilemler söz konusu olduğunda duruma göre yapılması gereken en önemli görevin veya uygulamanın ne olduğunu söylemektedir (Hendler, 2005). Bu yüzden mesleki kuruluşların ve meslek ileri gelenlerinin meslek alanlarının şekillendirdiği değerleri kodlayıp, meslekleri insanlar için etkili, saygın ve profesyonel bir konuma getirmesi mesleklerin önem kazanması ve gelişmesi amacıyla yapılması gereken en önemli görevlerden biridir. Etik kodların değeri, uygulamada ilkeleri anlamının ve yargılanmanın yanı sıra duygulara hitap etme niteliğinden de kaynaklanmaktadır. Akıl kadar duygusal unsurların da etkili kodların nasıl oluşturulacağına karar vermede önemli olduğu ve bu unsurların etik davranışı motive etmede oldukça etkili olduğu bilinmelidir.

Günümüzde, etik kodlar ulusal ve uluslararası düzeyde büyük önem taşımaktadır. Uluslararası düzeyde mesleki etik kodlarının varlığının önemi, küresel iş birliği, standartlaşma ve profesyonel uygulamaların uyumlu hale getirilmesi gibi unsurlarla gösterilebilir. Örneğin, Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşlar, meslek etiği standartlarını belirleyerek üye ülkelerde bu standartların uygulanmasını teşvik etmektedir. Etik kodlar, mesleğin itibarını ve hizmet görenleri koruyup meslek mensuplarının pratikte uyması gereken kurallara kılavuzluk etmektedir (Banks, 2003). Banks'e (2003) göre çağdaş etik kodlar etik ilkeler, etik kurallar, prensipler, uygulama kuralları ve meslek üyesinin karakteri veya nitelikleri hakkındaki açıklamaları içermektedir. Bu bağlamda anlamlı ve işlevsel bir etik kodun, mesleğin varlık sebebini, meslek mensuplarının ne yapması gerektiğini ve meslek mensubu olmayanların söz konusu meslek mensubundan beklentilerini açıklaması beklenmektedir (Hendler, 2005). Genel olarak, en etkili etik kodların, başta tıbbi ve davranışsal araştırma skandalları olmak üzere büyük zorluklara karşı cevap niteliğinde olduğu gözükmektedir (Metcalf, 2009). Bunun nedeni etik kodların, çağdaş koşullara yanıt olarak yazılması ve zamanla içinde bulunulan duruma göre düzeltilme ihtiyacı gerektirmesidir. Çeşitli olaylar karşısında yeni sosyal ve siyasi düzenlemelerin aksaklıklar doğurması sorumluluk, güven ve meşruiyet sorgulamalarına zemin hazırlamakta ve böylece mesleğin etik değerlerinin yeniden kodlanması sağlamaktadır. Frankel'e (1989) göre bu özeleştirici ve kendi kendini bilinçlendirme süreci mesleğin kolektif sorumluluğunu güçlendirmekte, meslek mensuplarının kendini yeniden tanımasını sağlamakta ve etik kodlarını güncelleme yöntemleri geliştirmektedir. Bu kodlar, kabul edilemez davranışları açıkça ifade ederken, aynı zamanda mesleki standartların korunmasına ve toplumun çıkarlarına hizmet etmek amacıyla oluşturulmuştur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, etik kodlar kamu hizmetlerinin bütünlüğünü güvence altına alarak ve meslek mensuplarının sorumluluklarını net bir şekilde belirleyerek kurumsal güveni artırmakta

ve kamu hizmetlerinin kalitesini iyileştirmektedir. Böylelikle, kamu hizmetlerinin daha etkili ve hesap verebilir bir şekilde sunulması sağlanarak toplumsal kalkınmaya katkıda bulunulabilir. Etik kodlar veya davranış kuralları çeşitli bağlamlarda her ne kadar yasaların içinde bulunsun da nadiren spesifik yasalar barındırmaktadır. Bunun nedeni meslek mensuplarının kuralları uygularken karşılaştığı çelişkilerde etik kodların meslek mensuplarını meslek etiğine göre seçim yapma yoluna yönlendirmesidir (Howe, 1980a). Sonuç olarak, meslek etiği ve etik kodlar, meslek mensuplarının sorumluluklarını belirleyen ve meslek doğasının şekillendirdiği önemli unsurlardır. Etik kodlar meslek mensuplarına kılavuzluk etmek, kamusal hizmet sunmak, normatif bir anlayışla mesleği geliştirmek, profesyonel kimlik yaratmak, tüzel düzenleme aracı olmak, sembolik bir belge olmak, ideal sunmak ve eğitim aracı olmak gibi işlevleri yerine getirebilmektedir (Demirci, 2005a). Fakat tüm etik kodların bu şekilde birden fazla ilgiye hizmet etmesi etik kodların birden fazla çelişen boyutlara sahip olduğunu göstermektedir (Frankel, 1989). İyi yazılmış ve düşünülmüş etik kodlar, meslek mensuplarına karşılaştıkları çelişkili durumlarda rehberlik edebilir ve mesleğin güvenilirliğini artırabilir. Bu nedenle, mesleklerin gelişmesi ve topluma daha iyi hizmet verebilmesi için etik kodların önemi büyüktür.

3. Şehir Planlamada Etik

Planlamada etik, planlama disiplini ile ahlak felsefesinin veya etik fikirlerin planlama pratiği ile entegrasyonunu ifade etmektedir. Dünyada ilk olarak planlama ile etiğin bir araya gelme durumu, akademiye planlamanın ahlaki boyutuna duyulan ilginin artması, planlamanın siyasal bir disiplin olarak görülme-ye başlaması ve karar vericilere ya da karar mekanizmasına karşı güvenin azalması sonucu oluşmuştur (Demirci, 2005b). Bu farklı iki disiplinin birbirlerine entegre olmasıyla insanların nasıl yerleşmesi gerektiğine ilişkin eylemler ve insanların nasıl davranmasına gerektiğine ilişkin teorik yaklaşımlar daha etkili hale gelmektedir (Hendler, 2001). Planlamada etik, planlılar için planlama çalışmalarındaki değerlerin temelinde yatan eylemleri eleştirel bir şekilde inceleme gerekliliğinin bir yansımasıdır. Planlama, insan yaşamını doğrudan etkileyen bir eylem olduğu için hem yapıları hem de doğal çevre üzerinde sağladığı faydaların yanı sıra bazı olumsuz etkiler de yaratabilmektedir. Planlama gibi kamu hizmeti temelli profesyonel mesleklerde sıklıkla çelişkiler yaşanabilmektedir (Kılınc vd., 2009). Bu çelişkiler, genellikle kamu yararı ile bireysel ya da kurumsal çıkarlar arasındaki dengeyi sağlama noktasında ortaya çıkmaktadır. Örneğin, kalkınma ve çevre koruma arasındaki çatışma, planlama süreçlerinde sıkça karşılaşılan bir çelişkidir. Bu nedenle, planlama, planlıların topluma yarar sağlayan değerler bütünü- nü oluşturabilmek amacıyla etik seçimler yapmak zorunda oldukları ahlaki bir çaba olarak tanımlanabilir (Campbell, 2002, s. 271). Kamu hizmetinin etik temeli, kamu yararı anlayışının varlığına dayanır ve planlamanın etkin bir şekilde işleyebilmesi için bu anlayışın mutlaka benimsenmesi gerekmektedir.

Planlamanın merkezinde yatan iyilik, adalet, eşitlik vb. gibi değerler belirli bir normatif yönü doğurmaktadır. Başka bir deyişle bu normatif etik yönü, bir plancının ne yapması gerektiği ya da plancı için neyin doğru ya da yanlış olduğu konusunda genel bir çerçeve çizmektedir. Mekânsal planlar hazırlanırken koşullar ne olursa olsun kamu yararı için mümkün olan en iyi planı, stratejiyi veya eylemi seçmek gerekmektedir. Dolayısıyla planlamada en iyiyi seçerken belirli ahlaki değerlerin ve etik ilkelerin plancılara rehberlik etmesi gerekmektedir. Planlama mesleği ile uğraşanların etik yargılarda bulunma konusundaki önemi kamuya hizmetin temelinde yatmaktadır. Planlamada tartışılan kamu yararının ne olduğuna dair sorgulamalar planlamada etik konusunda farklı düşünceleri doğurmuştur (Howe ve Kaufman, 1979, s. 250). Tekeli (2008), kamu yararı kavramını ortak iyi olma halinin geliştirilmesi olarak tanımlamakta ve bir planlama eyleminin toplumun büyük bir çoğunluğunun durumunu iyileştirirken, en azından azınlık olarak kalan grubun haklarının korunmasını sağlamak üzere yapılması gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, belirli bir toplumun mutluluğunu en üst düzeye çıkarma ilkesi olarak bilinen ve 18. yüzyılda Jeremy Bentham tarafından sosyal adaletin faydacılık ilkesi olarak ortaya atılan etik felsefe, planlama disiplini ile özellikle kamu politikalarının ve şehir planlamasının uygulanmasında keşifmektedir. Daha sonraları ortaya çıkan planlama yöntemleri ve yaklaşımları bu ilkenin türevleri olarak meydana gelse de pratikte faydacılığı uygulamanın karmaşıklığı ve zorlukları planlamada etik konusunda diğer yaklaşımları tetiklemiştir.

Plancılar eylemlerinin sonuçlarına veya eylemlerin kendilerinin doğal özelliklerine göre değerlendirilmektedir. Planlamada teleolojik ilkeler, iyi eylemlerin olumlu sonuçlara yol açması olarak tanımlanırken aksine deontolojik ilkeler, sonuçlara bakılmaksızın doğru eylemlerin genellikle haklar veya görevler bağlamında kendi başına bir eylem ifade etmesi olarak tanımlanmaktadır. Planlamada etiğe ilişkin teleolojik yaklaşımlar, bireysel eylemlerden ve etik kuralların uygulanmasından kaynaklanarak en büyük miktarda fayda yaratmaya odaklanmıştır (Hendler, 2001). Sonuçsal olmayan yaklaşımlar ise başta plancıların görev ahlaki olarak ödev etiğini benimsemesiyle öne çıkan Kantçı etiği içermekle beraber erdem etiği ve etik egoizmi (hedonizm) de bünyesinde bulundurabilir. İlk olarak ortak davranış kurallarına uymayı uygun gören ve en iyi eylem yoluna bu kurallar listesine göre ulaşmayı prensip edinen deontolojik etik düşünce kararların sonuçlarına bakmamaktadır. Öte yandan bir diğer sonuçsal olmayan yaklaşım olan erdem etiği düşüncesi, plancının ahlaki niteliğine ve kişisel isteğine dayanmakta, plancının yaşadığı toplumun üzerindeki etkisine göre hareket etmemesini savunmakta ve eylemi doğru ve ahlaki olduğu için yapmayı uygun bulmaktadır. Tekeli'ye (2008) göre erdemli bir plancı, bir birey olarak ahlaki davranan ve toplumun ve planlamanın kabul ettiği kurallara uygun davranan bir türdür. Son olarak etik egoizm ise plancının kendi çıkarına ve zevkine göre toplumu dikkate almadan birey odaklı bir şekilde kendine hizmet etmesini öğütlemektedir.

Ayrıca bu etik yaklaşımların yanı sıra çevre etiği, feminist etik, söylem etiği gibi çağdaş etik düşüncelerin plancıları etkilediği görülmektedir. Bu tür etik fikirler, plancıların hem profesyonel hem de profesyonel olmayan davranışlarını şekillendiren temel unsurlardır. Sonuç olarak, planlamada etik davranış, toplumun ve bireylerin haklarını gözeten, sorumlulukları yerine getiren ve genel olarak doğru olan eylemlerle tanımlanır. Etik dışı davranış ise, genellikle olumsuz sonuçlar doğuran, bireylerin haklarını ihlal eden veya mesleki görevleri göz ardı eden eylemler olarak tanımlanır (Hendler, 1991).

Planlamada etik sadece plancının ahlaki olarak bireysel ve mesleki davranış kurallarını içermekle kalmaz, etik ya da ahlak kavramı bütün planlama disipliniyi kuşatmaktadır. Planlamada ahlak, plancıların ve planlamanın değerleri ile beraber planlama senaryosunun oluşmasında ve profesyonel olarak plancıların mesleklerini icra ederken bu senaryoyu izlemesinde ön plana çıkmaktadır (Tekeli, 2008). Etik olarak doğru bir planlamanın yapılması için bahsedilen bu senaryoların geleneksel olarak mesleğin bilimsel gerçeklerine ve teknik bir şekilde planlama pratiğine dayanması ile beraber aynı zamanda siyasal ve ahlaki tercihlerin de uygun olarak yapılması gerekmektedir. Demirci (2005a) göre günümüzde en iyi planlama yalnızca teknik bir mesele olarak algılanmamalı; bilakis planlamaya ahlaki tercihler bütünü olarak yaklaşılmalıdır. Planlama pratiğinde en sıradan günlük teknik görevlerin bile etik çıkarımları olduğu kabul edilmesi sonucu planlama uygulamalarının etik veya ahlaki boyutlarına daha yakından bakılması gerekmektedir. Planlamanın profesyonelleştirilmesi ve meşrulaştırılması süreçleri, meslek etiğinin planlamadaki rolünün daha detaylı ve kapsamlı bir şekilde incelenmesine zemin hazırlamıştır (Marcuse, 1976). Tekeli'nin (2008) belirttiği üzere planlama meslek olarak meşrulaşırsa doğal olarak plancıların pratikte yapmaları gerekene dair meslek etiği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, planlama pratiğinde ekonomik, sosyal, çevresel vb. değerlerin ölçülemeyen bazı niteliklere sahip olması plancılar için zorluk ve ikilem seviyesini artırmaktadır. Örneğin mutluluğun göreceli doğası, planlama mesleğini ahlaki açıdan zorlayıcı bir duruma sokmaktadır. Felsefi açıdan bakıldığında, mutluluğu en üst düzeye çıkarmaya yönelik çabalar, bilgelik, estetik ve özgürlük gibi değerlerin kaybolmasıyla sonuçlanabilir. Bu durum, planlamada da benzer şekilde gözlemlenmektedir. Plancıların mesleki uygulamalarında karşılaştıkları karmaşık etik ikilemler, genellikle bu değerler arasındaki çatışmalardan veya önceliklendirmelerden kaynaklanmaktadır. Örneğin, bazı etik teoriler, bireysel mutluluğu öne çıkarırken, toplumsal yararı ya da çevresel sürdürülebilirliği göz ardı edebilir. Bu tür çatışmalar, plancıları farklı değerler arasında seçim yapmaya zorlar. Bunlara benzer çeşitli ve çelişkili değer kümeleri karşısında, planlama mesleğinde hem nicel hem de nitel belirsizlik sorunu oluşmaktadır (Khakee ve Dahlgren, 1990). Dolayısıyla tıpta veya hukukta olduğu gibi planlama disiplini kendi temel etik normlarını kısa ve kesin olarak ifade edemez (Hendler, 2001). Bu nedenle, her profesyonel planlama organizasyonu, kendi etik değerleri-

ni tanımlar ve uygulayıcıları için düzenleyici bir yapı oluşturur. Bu bağlamda, profesyonel planlama organizasyonu, ulusal veya bölgesel düzeyde faaliyet gösteren, planlama pratiğini denetleyen ve düzenleyen kuruluşları ifade etmektedir. Örneğin, ülkeler bazında faaliyet gösteren planlama dernekleri, şehir planlama odaları veya uluslararası planlama organizasyonları bu kapsamda değerlendirilebilir. Temel bağlam ise planlamanın gerçekleştirildiği coğrafi ve toplumsal düzeydeki düzenleyici yapıları kapsamaktadır. Bu yapıyı oluşturan etik değerler listesi, yerel gereksinimler, kültürel bağlam ve toplumsal dinamiklere göre zaman zaman gözden geçirilip güncellenmelidir. Sürekli gelişimden kasıt, belirli aralıklarla bu değerlerin ve ilkelerin yeniden değerlendirilmesi ve güncel toplumsal, çevresel ve ekonomik koşullara göre adapte edilmesidir. Bu değişimlerin, örneğin her beş yılda bir gözden geçirilmesi, daha somut ve uygulanabilir bir yaklaşım sunmaktadır.

Planlamada etiği incelemek üzere literatüre bakıldığında geçmiş etik tartışmalara bağlı oluşan planlamada etik standartların, genellikle o dönemin doğası gereği çelişkili ve davranışlar konusunda araştırmalara tabi olarak zayıf gözüktüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla günümüze gelene kadar son 40 yıl zarfında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ve Avrupa'da etiğe karşı düşünce ve uygulama açısından yükselen bir ilgi söz konusudur. Türkiye'de ise akademik ve kurumsal olarak planlamada etik konusunda alan araştırmasına ilişkin çalışmalar oldukça yetersizdir. Planlama için yapılan etik kaynaklı çalışmalarda Marcuse (1976), Klosterman (1978), Bolan (1980) ve Howe (1980b) planlama disiplinine normatif bir altyapı hazırlarken; Taylor (1980), MacIntyre (1985) ve Wachs (1985) gibi plancılar planlamayı oluşturan bileşenlerin etik yönlerine odaklanmış; Barrett (1984), Kaufmann ve Howe (1979; 1985), Lang ve Hendler (1990), Hendler (1991), Lauria ve Long (2017) ise plancılar için mesleki davranış normlarını belirlemek amacıyla araştırmalar yapmışlardır. Yapılan bu çalışmaların planlama camiasına katkıları ile plancılar günümüzde daha çok kamu politikası oluşturma ve eylemleri pasif bir şekilde yerine getirmekten daha fazlasını yapmaktadırlar. Bu çalışmaların kapsamının, planlama ve etik disiplinlerinin entegrasyonuna bağlı bir zorlukta tasarlanması sınırlı sayıda çalışmanın ampirik yöntem ile oluşturulmasına sebep olmuştur. Özellikle Howe ve Kaufmann'ın (1979; 1981) çalışmaları, plancıların değerleri ve nasıl davrandıkları konusunda derinlemesine bir inceleme içermektedir. Birçok plancının eylem ve kararlarının çeşitli ikilemlere maruz kaldığında neyin etik olduğu konusunda belirli bir düzeyde etkilendiğini vurgulamışlardır. Öte yandan plancıların etiğe nasıl yaklaştığını ve plancıların toplu taşıma, çevre ve dezavantajlı gruplar gibi çeşitli önemli konular hakkındaki tutumlarını planlama çalışmalarında nasıl ortaya çıkardıklarını incelemişlerdir. Bu nedenle Howe ve Kaufmann'ın (1979; 1981) çalışmaları plancı, kamu ve karar vericiler arasındaki etik değerler ve ikilemlerin değerlendirilmesi açısından planlama mesleğine ve plancılara ilham kaynağı olmuştur. Türkiye'de ise Demirdizen (1999),

Ersoy (1995; 2008), Duvarcı (2004), Demirci (2005a), Tekeli (2008), ve Erdoğan (2018) tarafından eleştirel bakış açısı ile açıklayıcı bir şekilde uluslararası literatüre ve deneyimlere göre planlama da meslek etiğinin Türkiye'deki durumu değerlendirilmiş ve araştırmacıların kendi fikirlerine veya bakış açılarına göre planlamada etik konusu tartışılmıştır. Ayrıca planlamada etik konusu içine dahil olabilecek özellikle imar ve çevre alanları bazlı araştırmalar yapılmıştır. Gündoğdu (1999), Ciniviz (2002) ve Sarıgül (2009) başta olmak üzere çevre etiği konusunda çalışmalar bulunurken Çiçek (2005) ve Kılınç vd. (2009) ise planlamada etik ve etik dışı durumlar hakkında imar uygulamaları odaklı araştırmalar yapmıştır. Hali hazırda uluslararası literatürde de sınırlı sayıda bulunan ampirik çalışmalara potansiyel olarak Türkiye'den Kılınç vd. (2009) yerel yönetimlerde imar uygulamalarının etiği üzerine yaptıkları çalışma dahil edilebilir. Planlamada etik uluslararası ve yerel olarak literatürde farklı yöntemlerle ve farklı yönleriyle ele alınmıştır. Literatür tarandığında planlamadaki etik değerlere bağlı ilişkilerin evrensel ve yerel niteliklere göre değiştiği ve farklı uluslarda veya toplumlarda etik ikilemlerin biricik olduğu gözükmektedir (Kılınç vd., 2009). Fakat bu araştırmalara genel olarak bakıldığında etik ilke ve kuralların etik dışı davranışların önüne geçme konusunda yeterince etkili olmadığı söylenebilmektedir. Plancıların yaşadıkları ilişkileri, etik bilinci ve planlama yaparken kuvvetli hissettiği değerleri saptamak için planlamada etik alanında ampirik çalışmaların artması ve çeşitlenmesi gerekmektedir. Planlama camiasında öğrencilerden akademisyenlere ve özel sektör çalışanlarından kamu çalışanlarına kadar tüm plancıların etik konulardan ve ahlaki değerlerden haberdar olması ve ilişkilerin veya ikilemlerin tartışılması gerekmektedir. Planlama disiplini kolektif bir şekilde kendi etik kurallarını ve değerlerini zaman içinde daima geliştirmelidir. Bu bağlamda, planlama bölümlerinde açılan 'meslek etiği' derslerinin sayısı ve bu dersleri eğitim müfredatına dahil eden bölümlerin oranı, etik ve ahlaki değerlere verilen önemin somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu noktada, Türkiye'deki planlama bölümleri incelendiğinde, toplamda 36 bölümden yalnızca 8 tanesi (%22) bu dersleri müfredatlarına dahil etmiş durumdadır. Bu dersler yalnızca bir bölümde seçmeli olarak sunulurken, 4 bölümde ise diğer konulardan bağımsız bir şekilde ayrı birer ders olarak verilmektedir. Ayrıca, bazı yeni kurulan bölümlerde farklı disiplinlerden öğretim üyelerinin yer alması da bu derslerin içeriğini ve uygulama biçimini etkileyen bir faktör olabilir, fakat bölümlerin kuruluş yıllarına göre anlamlı bir değerlendirme yapılamamaktadır. Bu yüzden, planlama bölümlerinde yer alan meslek etiği derslerinin sayısı ve içeriği, sadece müfredatın bir parçası olarak değil, aynı zamanda planlama eğitiminin etik perspektifiyle ilgili daha geniş bir değerlendirme çerçevesinde ele alınmalıdır. Sonuç olarak planlamada etik tartışmalarının daha çok teşvik edilmesi ve etik konusunda araştırma alanlarının plancılar tarafından geliştirilmesi planlama açısından oldukça önemlidir.

3.1. Plancıların Etik Olarak Rolü

Planlama mesleğinde plancıların kendilerini konumlandığı rollerle uyumlu olarak artan etik sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Dolayısıyla bu kaotik ortamda plancıların mesleki hizmetlerini nasıl yürütmesi gerektiğini daha iyi anlamak için planlama mesleğinin hizmet ettiği işlevlere, verilen görevlere ve mesleki etiğe bakmak gerektirmektedir (Marcuse, 1976). Etik, bir plancının çalışmalarının günlük yönlerini gözden geçirirken nasıl düşündüğünü ve davrandığını yönlendirmede önemli bir rol oynamaktadır (Flatman vd., 1997). Plancılar mesleklerini icra ederken karşılaştıkları farklı durumlarda etik olarak çeşitli rollere bürünmektedirler. Plancıların yıllar boyunca bu değişen rolü, mesleğin etik konularla giderek daha fazla karşılaşmasının bir nedenidir. Üstlendikleri rolleri ve kendi ahlaki değerleri arasındaki köprü ile oluşan karar alma mekanizmaları planlama yaparken ahlaki olarak sonuçları etkilemektedir. Seçtikleri rollere göre plancılar sadece ne yaptıklarına karar vermekle kalmaz, aynı zamanda sahip oldukları insani etik değerlerini de harekete geçirmektedir. Plancıların kendilerine göre uygun rol seçimi kamuya, meslektaşına, mesleğe ve işverenine karşı sorumluluğu açısından temel bir karardır. Fakat planlamada ahlaki değerlerin çeşitlenmesiyle plancının rolleri yeniden tanımlanmakta ve plancının üzerine düşen ahlaki temel sorumluluklar değişmektedir. Plancı karşılaştığı çeşitli durumlarda düşünceli, bilinçsiz veya kararlı bir şekilde seçim yapabilmektedir. Bu durumu planlama mesleğinin kendi içinde değişen dinamikleri, kamunun bulunduğu durum ve işverenlerin plancıları ve çalışmalarını algılama biçimi de etkilemektedir (Flatman vd., 1997). Plancıların planlamaya verdikleri önemden farklı olarak yaşadıkları rol çatışması bazı durumlarda çalıştıkları kurumların veya işverenlerin rollerini kısıtlaması ile oluşabilmektedir. Plancı bulunduğu koşullara bağlı olarak bir rolden diğerine defalarca geçiş yapabilmektedir (Kaufmann ve Howe, 1979). Herhangi bir rolde bulunmak, bu role uygun tutum ve becerilere sahip olmayı içerdiğinden, tüm plancılar kişisel yönelimlerine ve eğitimlerine uygun roller bulmalıdır (Howe, 1980b). Plancılar seçtikleri rol ile beraber o rolün tüm mesleki etik yükümlülüklerini yerine getirmek durumundadır. Bu nedenle plancıların kişisel yönelimlerine ve eğitimlerine uygun bir şekilde rol tercihi yaptığı söylenebilmektedir.

Planlama uzmanlığını fikirlerin ve bilginin tartışılması olarak ele alan çeşitli plancılar, planlama alanında plancıların seçtiği rollerin gereğine göre uyguladığı eylemlerin ortaya çıkardığı şeffaf ya da gizli biçimdeki etik durumları tespit etmeye çalışmışlardır. Marcuse (1976), plancıları sorumluluklar ve değerler bakımından çelişkiye ve ikileme sürükleyen çeşitli örnek olayları etik açıdan analiz etmiştir. Howe ve Kaufmann (1979) ise ampirik ve sistemli olmak üzere daha önce yapılmayan bir şekilde plancıların verilen belirli senaryolar, taktikler ve yararlanıcılar karşısında etik olarak neyi kabul edip etmediklerini araştırmışlardır. Howe ve Kaufmann'ın bu çalışması literatürde etik değerler üzerine yapılmış diğer çalışmalara temel teşkil etmiş ve benzer yaklaşımlar Barrett (1984), Lang

ve Hendler (1990), Hendler (1991), Lauria ve Long (2017) tarafından da takip edilmiştir. Bu yaklaşımlar doğrultusunda, Campbell ve Marshall (1998; 2000) ise çevre ve sürdürülebilirlik gibi güncel konularda plancıların sahip oldukları sorumlulukları analiz etmiş, farklı rollerdeki plancıların etik ikilemler karşısındaki düşüncelerini değerlendirmiştir. Bu çalışmaların ardından, plancıların etik tercihleri baz alınarak, teknisyen, politikacı ve hibrit roller gibi farklı sınıflandırmalar geliştirilmiştir (Howe ve Kaufmann, 1979; 1981). Howe ve Kaufmann'ın (1981) plancı rolleri tanımlamasına göre, teknisyen plancı, tarafsız bir karakterle, mantıksal ya da bilimsel hareket eder ve karar vericilere ve halka rehberlik ederken değer gözetmez (Lauria ve Long, 2017). Briassoulis (1999) ise teknisyen plancıyı, kararlarını yasal kurallar ve prosedürlere göre veren tarafsız bir profesyonel olarak tanımlamaktadır. Politikacı plancı ise belirli politikaları savunan ve değer odaklı bir rol üstlenen plancıdır (Howe, 1994). Politikacı plancı tercih ettiği politika ve eylemlerin uygulanmasını sağlamak için uzmanlığını ve pozisyonunu kullanmaktan çekinmemektedir. Belirli politik yönelimleri ile çeşitli konular veya belirli grupların savunucusu olabilirler. Bir başka deyişle politikacı plancılar, az temsil edilen sosyal grupları ve çevresel çıkarları temsil etmeyi ya da güçsüz bireyleri, grupları ve toplulukları güçlendirmeyi seçebilirler. Bu yaklaşım, Savunucu Planlama (*Advocacy Planning*) ve Etkileşimli Planlama (*Transactive Planning*) yaklaşımlarıyla da örtüşmektedir; Savunucu Planlama, genellikle azınlıklar veya marjinalleştirilmiş gruplar için sosyal adalet odaklı bir plancılık anlayışını benimserken, Etkileşimli Planlama ise doğrudan katılım ve yerel bilgiyi planlama süreçlerine dahil etme üzerinde durur (Davidoff, 1965; Friedmann, 1973). Dolayısıyla bu tip plancılar planlama hedeflerini belirlemek için kendi profesyonel, kişisel ve toplumsal değerlerini kullanmaktadır (Briassoulis, 1999). Stratejik olarak anlaşmaya varmak için teknik uzmanlığa göre iletişim ve işbirlikçi (*collaborative*) ilişki kurma becerilerine sahiptir (Howe, 1980b). Howe ve Kaufmann'ın tanımladığı teknisyen ve politikacı rollerinin yanı sıra, pragmatik bir yaklaşım sergileyen ve teknik ile politik stratejileri birleştiren hibrit plancı rolü, özellikle sürdürülebilirlik gereksinimlerini dengelemeyi hedefler (Lauria ve Long, 2017). Lauria ve Long (2017) ayrıca, modern planlamada daha stratejik ve meslek odaklı bir perspektife sahip kariyer odaklı plancı rolünü tanımlamışlardır. Lauria ve Long'a (2017) göre günümüzde planlama pozisyonunun sadece bir meslek olduğunu ve sadece bir hobi/ uğraş olarak yapılmasını destekleyen plancılar vardır. Kariyer odaklı plancı rolüne göre her şeyden önce planlama mesleğini devam ettirmeye yönelik stratejik kararlar alınmalıdır. Stratejik kararları sadece bürokrasi içindeki işlevinin teknik gereksinimlerine dayanmaktadır. Kariyer odaklı plancı uzmanlığının bütünlüğüyle, toplu karar alma mekanizmalarıyla ve mesleğin meşruiyetiyle ilgilenmemektedir (Lauria ve Long, 2017). Ayrıca Howe (1994), Kaufmann ile tanımladığı sınıflandırma haricinde plancıları etik olarak rollerine göre klasik teknisyen, pasif melez, teknisyen aktivist, işlem plancı, gizli politikacı ve aktif plancı olmak üzere önceki sınıflandırmayı genişleterek

altı alt dala ayırmıştır. Kent planlama teorisi ile uygulaması arasında plancının kısır bir döngüde olduğunu ve etik olarak uyumsuzluk sorunu olduğunu vurgulayan McNeill (1985, ss. 203–204) ise farklılıklar bakımından plancının rollerini basitçe körler, sinikler ve pragmatistler olmak üzere üçe ayırmaktadır. Körleri planlamayı monoton ve verimsiz yapan, sinikleri planlamayı tiye alan ve pragmatistleri ise planlamanın gerçekleri karşısında katkı için çabalayanlar olarak tanımlamaktadır (McNeill, 1985, ss. 203–204). Son olarak Ersoy (1995) ise bu iki sınıflandırmaya benzer nitelikte teknisyen plancı, savunmacı plancı, yapısalcı radikal plancı ve eleştirel plancı olmak üzere plancının benimsediği etik değerlere ve buldukları konumlara göre bir sınıflandırma yapmıştır. Teknisyen plancıyı ilk sınıflandırmaya benzer bir şekilde problem çözücü, savunmacı plancıyı Davidoff'un tanımladığı şekilde güç mekanizmalarına dahil, politik ve dezavantajlı grupları koruyan; yapısal radikal plancıyı kapitalist devlet ve toplumun dinamiklerine göre şekillen alan ve planlamaya somut yaklaşan; eleştirel plancıyı ise Habermas'ın tanımladığı gibi ideal iletişim biçimlerini kullanan, uzlaşmacı katılımcı ve gerçek veya doğru şekilde bilgilendiren olarak tanımlamaktadır (Ersoy, 1995). Bu sınıflamalar arasında keskin ayrımlar bulunmasa da bazı roller birbiriyle çelişir; örneğin, teknisyen plancı nesnel karar verme süreçleri ile tanımlanırken, politikacı plancı değerleri savunan bir pozisyonundadır. Bununla birlikte, toplumsal ve siyasi bağlamlar plancının rollerini şekillendirmede önemli bir etkidir. Türkiye bağlamında düşünüldüğünde, plancılar arasında teknisyen ve politikacı rollerinin öne çıktığı gözlemlenmektedir (Sabah ve Gülümser, 2023). Toplumun devlet odaklı yapısı ve kamu yararının sıklıkla öncelikli görülmesi, plancıların daha çok teknisyen ya da politikacı rollerini benimsemelerine yol açabilmektedir. Türkiye'de kamu kurumlarında görev yapan plancıların genellikle tarafsız kalmakla birlikte, belirli politik hedeflerin uygulanmasına katkı sağladıkları da gözlemlenebilir. Bu bağlamda, Türkiye'de plancıların rolleri sıklıkla "teknisyen" ile "politikacı" arasında gidip gelmekte ve melez bir yapıda ortaya çıkmaktadır. Örneğin, kamu projeleri ve büyük ölçekli planlama süreçlerinde kamu yararı gözetilmekle birlikte, bu süreçlerde belirli politik hedeflerin öne çıktığı ve plancıların bu doğrultuda pozisyon aldıkları görülmektedir. Bu durum, plancıların kamu yararını gözetmek ile siyasi beklentilere uygun hareket etmek arasında bir denge kurmak zorunda kaldıklarını göstermektedir. Bu koşullar altında, plancılar hem uzmanlık bilgilerini kullanarak tarafsız kalmaya çalışmakta, hem de karar vericilerle uyum içinde çalışmak için çeşitli etik ikilemlerle karşılaşmaktadırlar. Sonuç olarak, literatürde yer alan plancı rollerine dair bu çeşitli sınıflamalar, sosyo-politik koşullara göre değişiklik gösterebilir. Türkiye'de, toplumsal yapı ve devlet odaklı planlama süreçleri nedeniyle teknisyen ve politikacı plancı rollerinin daha baskın olduğu, ancak melez yaklaşımların da belirginleştiği söylenebilir (Sabah ve Gülümser, 2023). Bu durum, planlama süreçlerinde plancıların karşılaştıkları etik ikilemleri ve mesleklerine yönelik sorumluluklarını yeniden değerlendirmelerini gerektirmektedir.

3.2. Güncel Planlama Yaklaşımları ile Etiğin Değerlendirilmesi

Planlama henüz genç bir disiplin olduğu için planlamada yapılan yanlışlar ve hatalar geçmişten günümüze kadar teorilerden ve uygulamalardan öğrenilmektedir. Bu nedenle planlama disiplini çoğu zaman çelişkilerle ve çatışmalarla dolu tartışmalı bir meslek olarak gözükmektedir. Fakat plancılar bu çelişkilerden ve yanlışlardan ders çıkardıkça yeni teoriler gelişmekte, planlama süreci ve yöntemi daha iyi anlaşılabilir ve planlama mesleği örgüt olarak yeni ilkeler ve davranışlar kazanmaktadır. Planlama teorileri, profesyonel davranışların ötesine geçen etik standartları ortaya koymaktadır (Marcuse, 1976). Bu teoriler, geleneksel değerlere göre insanların refahını artırma ve bireysel gelişimi sağlama amacını taşır. Ancak tarih boyunca, bazı planlama yaklaşımlarının etik açıdan yetersiz kaldığı ve farklı çıkar gruplarına hizmet ettiği gözlemlenmiştir. Örneğin, modernist planlama anlayışı, geniş toplumsal fayda sağlama amacı taşısa da, çoğu zaman düşük gelirli kesimlerin yerinden edilmesi veya tarihi dokuların tahribatı gibi olumsuz sosyal sonuçlara yol açmıştır. Benzer şekilde, neoliberal planlama yaklaşımı piyasa öncelikli hareket ederek, kamu yararından ziyade özel sektör çıkarlarını gözetilen projelere zemin hazırlamıştır. Bu durum, etik standartların yalnızca teoride değil, pratikte de önem taşıdığına işaret ederek, planlamanın farklı çıkar gruplarına hizmet etme eğiliminde nasıl değişkenlik gösterebileceğini ortaya koymaktadır.

Planlamada klasik faydacılık yaklaşımı, planlamayı teknik ve tarafsız olarak görür ve akılcı rasyonel kapsamlı planlama modelinde, toplum yararının analiz edilebilir hedefler doğrultusunda teknik olarak belirlenebileceği varsayılır. Aşamalı planlama ise süreçte adım adım değişimlerin rehberlik ettiği bir yaklaşımla etik değerlerin duruma göre değişkenlik gösterebileceğini savunur. Savunucu planlama ise, çıkar çatışmalarının toplumun her sınıfında yaşandığını ve dezavantajlı grupların haklarının korunması gerektiğini vurgularken, planlamanın değer yargılarından bağımsız olamayacağını belirtir (Davidoff, 1965).

Liberal planlama yaklaşımı, bireysel özgürlüğü ve hoşgörüyü öncelikli değerlere taşırken, toplumcu yaklaşım topluluk, katılımcılık ve doğaya saygı gibi kavramları öne çıkarır (Ersoy, 2008; Demirci, 2005b). Faydacılık felsefesi perspektifine göre ise toplumun genel refahını artırmak temel amaçtır. Marksist etik çerçevesinde ise toplumsal adaletin sağlanması ve her birey için fırsat eşitliğinin sunulması önemli kabul edilir.

Post-modern planlama ile gelişen iletişimsel planlama, rasyonel kapsamlı planlamaya eleştirel bir bakış sunar ve farklılık, çoğulculuk, kaos gibi unsurlara vurgu yapar. Healey (1992), iletişimsel planlamanın, evrensel kabul görececek tek bir etik ilkeler setinin olmadığını savunarak ahlaki davranışların göreceli olduğunu vurgulamaktadır. Stratejik mekânsal planlama ise küreselleşme ve yerel-küresel ağların artışı ile her grubun katılımını destekleyen dinamik bir yapıya sahiptir (Ersoy, 2012).

Planlama yaklaşımları, tarihsel süreçte genişleyerek çevresel sorumlulukları da kapsayan bir etik anlayışa evrilmiştir. Stockholm Konferansı (1972) ve Brundtland Raporu (1987) gibi küresel belgeler, planlama disiplininin çevre ve sürdürülebilirlik konularında etik sorumluluklarını ortaya koymuştur. Bu bağlamda, uluslararası platformlarda kabul edilen çeşitli çevre ve sürdürülebilirlik ilkeleri, planlama süreçlerinin entegre bir parçası olarak değerlendirilmektedir (UNGA, 1968). Uluslararası arenada atılan ilk adımlar ve kabul edilen bildirgeler, planlama disiplininin sadece yerel ve ulusal ölçeklerde değil, aynı zamanda küresel ölçekte de etik ve ahlaki sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Daha sonra 1992 yılında BM tarafından organize edilen Rio Konferansı'nda 172 ülkenin katılımıyla küresel ölçekte çevre sorunları ve sürdürülebilirlik tartışılmıştır (UNCED, 1992). Evrensel olarak sürdürülebilir kalkınma konusunda 2000 yılında kabul edilen BM Binyıl Kalkınma Hedefleri ile ulusal politika olarak uygulanmak amacıyla yoksulluk ve açlık, evrensel olarak eğitim, cinsiyet eşitliği ve kadın, çocuk ölümü, anne sağlığı, hastalıklarla mücadele, çevresel sürdürülebilirlik ve küresel ortaklıklar olmak üzere 8 temel kalkınma ilkesi belirlenmiş ve 2015 itibarı ile gerçekleştirilmesi planlanmıştır (UN, 2015). 2015 yılına gelindiğinde ise BM Kalkınma Programı (UNDP) tarafından Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin devamı niteliğinde 17 ana hedef ve 169 alt hedeften oluşan Habitat III: Yeni Kentsel Gündem (BM, 2017); BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nı (SKA) yayımlamıştır (BM, 2015). Günümüze gelene kadar dünyayı daha sürdürülebilir bir yere getirmek üzere ortak standartlar ve ulaşılabilir hedefler sağlamak amacıyla bu SKA'nın yanı sıra aynı zamanda BM tarafından 1976 Vancouver Habitat I (UN, 1976) ve 1996 İstanbul Habitat II (UN, 1996) Gündemleri, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Paris Anlaşması (UNFCCC, 2015), ve 2011–2020 En Az Gelişmiş Ülkelere Yönelik İstanbul Eylem Programı (UNDP, 2013) gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak, günümüzde çevrenin artan önemi doğrultusunda, planlama disiplini doğanın korunması ve sürdürülebilirliğine yönelik değerleri içselleştirmeye çalışmakta ve çevrenin bu artan önemiyle birlikte planlama süreçlerinde daha fazla etik ikilem ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, Fainstein'in (2014) adil şehir yaklaşımı, sosyal eşitlik ve katılım değerlerini vurgulayarak sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle sosyal adaletin önemine dikkat çeker. Bununla birlikte, çevresel ve sosyal değerler arasındaki etik çatışmalar, plancılar için ahlaki bir ikilem yaratmaktadır. Çevreye yönelik artan kamu duyarlılığı ve sürdürülebilirlik talepleri, plancıların etik karar süreçlerini daha karmaşık hale getirmektedir (Flatman vd., 1997).

4. Etik Kodların Analizi

Bu araştırma, planlama disiplindeki etik konuların incelenmesi ve plancıların etik sorumluluklarının anlaşılması amacıyla nitel bir araştırma yöntemi kullanılmaktadır. Literatür taraması, akademik dergilerde yayımlanan makaleler, kitaplar, tezler ve ilgili kaynaklar aracılığıyla planlama disiplindeki etik konuları,

etik kuramları, mesleki etik ilkeleri ve plancıların etik rolleri hakkında mevcut yaklaşımları anlamak için yapılmıştır. Elde edilen bilgiler, analitik bir çerçeveleme süreciyle düzenlenmiş ve belirlenen anahtar temalar ve kavramlar kategorize edilmiştir. Bu analiz, etik konuların farklı boyutlarını anlamak için kullanılan çeşitli teorik yaklaşımları içermektedir. İnceleme, MaxQDA yazılımı kullanılarak yapılmış ve etik kodlar içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Bu yazılım, büyük veri setlerinin organize edilmesine ve tematik analizler yapılmasına olanak sağlar. Bu incelemede, yazım dili, muhataplar ve sürdürülebilirlik kriterleri seçilmiş olup, bu kriterler etik kodların kapsamını, etkilenen grupları ve çevresel sürdürülebilirliği nasıl ele aldığını anlamaya yönelik olarak belirlenmiştir. Bu kriterlerin seçilmesinin temel gerekçesi, etik kodların uygulama alanlarını ve etkiledikleri paydaşları anlamak ve planlamada etik sorumlulukların nasıl şekillendiğini daha kapsamlı bir şekilde değerlendirmektir. Yazım dili, muhataplar ve sürdürülebilirlik kriterleri, etik kodların genel amaçlarını, içeriğini ve planlamadaki çevresel ve toplumsal etkilerini belirlemede yardımcı olacak unsurlar olarak seçilmiştir. Yazım dili, etik kodların anlaşılabilirliği ve erişilebilirliği açısından önemlidir. Muhataplar, etik kodlarının kimler tarafından ve kimlere karşı uygulandığını gösterirken, sürdürülebilirlik kriterleri, planlamanın çevresel ve sosyal boyutlarıyla olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Analiz, bu öğelerin her birini detaylı şekilde incelemekte ve planlama disiplindeki etik sorunların nasıl ele alındığına dair derinlemesine bir kavrayış sunmaktadır.

5. Etik Kodların Karşılaştırmalı İncelenmesi ve Değerlendirilmesi

Şehir planlamanın mesleki etik kuralları ve şehir plancıları tarafından uyulması beklenen davranış kuralları, ülkelerin kültürel değerlerinin yanı sıra hukuksal normları da içerir. Çeşitli ülkelerin şehir planlama kurumları tarafından yayımlanan etik kodların arasındaki temel ayrım ulusların sosyal, kültürel ve tarihsel değerlerinin farklılığı ile doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla şehir planlamada etik kodların içerdiği değerler zorlama bir tutum olmak yerine meslek mensupları tarafından içselleştirilmelidir. Günümüze gelene kadar planlama mesleğinde etik kodlar plancıların etik dışı davranışını önleme, toplumda kendi statüsünü kazanma ve kendi kimliğini oluşturma konusunda işlevsel olmuştur (Demirci, 2005a). Bu nedenle planlamada etik kodlar felsefi teoriler üzerinden değil işlevsel olarak ele alınmaktadır. Bunun nedeni kodların deontolojik etik, sonuççuluk veya erdem ahlakı gibi öğretilerle tek düzeyde bir açıklamasının olmayışıdır. Bu bölümde farklı ülkelerde üretilmiş olan etik kodların işlevsel olarak farklılıkları ve benzerlikleri değerlendirilecektir. Yukarıda açıklanan farklı ülkelerdeki şehir planlama kurumlarının hazırladığı etik kodların içeriğine göre karşılaştırılması ve değerlendirilmesi, davranış kuralları ve etik ilkeler bölümleri çerçevesinde yapılmıştır. Bu kapsama kodların disiplin hükümleri, yönetmelikler, fiyat politikası ve ek düzenleme bölümleri dahil değildir. Etik kodların evrensel olarak ortak ve farklılaşan

yönlerini incelemek amacıyla yazım diline göre sınıflandırma, muhataplarına göre sınıflandırma ve sürdürülebilirlik konusuna göre sınıflandırma olmak üzere 3 farklı sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırmalar farklı analitik parametreler içermektedir. İlk iki sınıflandırmadaki parametreler, etik kodların hedef kitlesinin algısını etkileyen faktörler dikkate alınarak oluşturulmuştur. Son sınıflandırmada ise güncel planlama anlayışları ve tartışmaları ile doğrudan ilgili olan sürdürülebilirlik konusunda şehir planlama ile ilişkili etik kodların içerdiği boyut, sınıflandırma parametrelerinin kaynağını oluşturmuştur. Bu sınıflandırmalar ile farklı ülkelerin kendi şehir planlama deneyimlerinin gelişimleri için ne kadar kendilerine özgü bir etik kod oluşturabildiği ve bu etik kodların içerdiği değerlerin yeni çağın gereksinimlerine göre ne kadar evrensel olduğu tartışılacaktır.

Bu çalışmada kullanılan analiz yöntemi, İngilizce ve İspanyolca çeviri metinler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu durum, çalışmamızın önemli bir kısıtını oluşturmaktadır. Çeviri metinler, orijinal metinlerdeki vurgu ve anlatım farklılıklarını tam olarak yansıtamaz. Dolayısıyla, anadilinde yapılan ifadelerin anlam derinliği ve özgünlüğü çeviri sürecinde kaybolabilir veya değişebilir. Bu nedenle, araştırma bulguları değerlendirilirken, çeviri metinlerin getirdiği sınırlamaların dikkate alınması gerekmektedir.

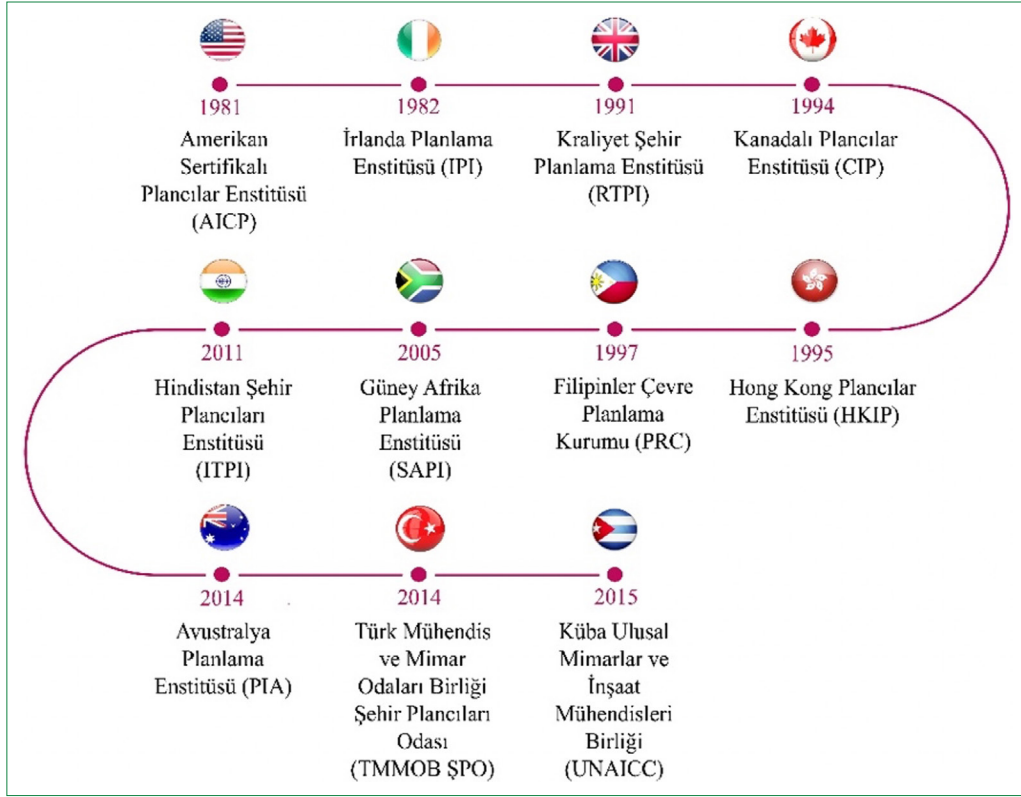
5.1. Şehir Planlamada Mesleki Etik Kodların Kurumsallaşması

Planlama mesleğindeki etik kodlar, planlama profesyonellerinin günlük davranışlarına karar vermelerini desteklemek için referans noktası olarak merkezi bir rehber görevi görmektedir. Etik kodlar, bir planlama topluluğunun üyelerinin misyonunu, ilkelerini ve değerlerini açıklığa kavuşturmak ve ayrıca onları profesyonel davranış standartlarına bağlamaktadır. Etik kodlar, bir bütün olarak planlama uygulayıcısından beklenen uygulama standartlarını tanımlamak üzere beyan edilmektedir. Kamu yararı temelli hareket, planlama disiplini içinde planlama eyleminin ahlaki olarak nasıl yapıldığı konusunda önemli bir husustur. Planlamada etik kodlara ihtiyaç kamu hizmetine ve planlama eğitimine uyum konusunda, planlamanın görevini yerine getirirken bağımsızlığı hususunda ve kendi kendini düzenleyen bir planlama kurumu içindeki bireysel planlamanın nizamını sağlamaya ilişkin ortaya çıkmaktadır (Hendler, 2005). Planlamada etik kodlar genellikle diğer mesleklerin etik kodlarında olduğu gibi bireyler veya gruplar tarafından profesyonel bir organizasyon oluşturduğunda hazırlanır. Bu kodlar benzer bir meslek kuruluşundan alınıp düzenlenebilmekte, yeni olarak oluşturulabilmekte veya doğrudan başka kurumlardan alınabilmektedir. Etik kodların oluşturulması için planlama kurumları tarafından dikkat edilmesi gereken bu kodların üye planlamanın doğru eylemlere yönlendirme amacı taşıması gerekmektedir. Planlamanın kurumsal bir etik kuralları bütününe bağlı olması durumunda ahlaki davranışların bağımsız olarak bireysel kararlara bırakılmaması sağlanmaktadır (Ersoy, 2008). Bununla

beraber mesleğe yeni katılan planlamanın yaşadıkları toplumda planlamaya ilişkin bağlı buldukları kurumun kodlarında yer alan ilkelere bağlılıklarını detaylı bir şekilde incelemesi gerekmektedir. Kodların etkili olabilmesi için planlama organizasyonunun bütün üyeleri tarafından kabul edilebilir ve uygulanabilir olması gerekmektedir. Planlama kurumlarının kodları, büyük ölçüde planlamanın profesyonel davranış kurallarına odaklanan kısa kodlardan veya planlama çalışmalarının yürütülmesinde kullanılacak değerleri vurgulayan kodlardan oluşmaktadır. Kod aynı zamanda bir planlama topluluğunun etik ile ilgili belgelerini, hizmetlerini ve diğer kaynaklarını içerebilmektedir.

Etik kodların şehir planlama açısından kökenine bakıldığında, öncelikle planlama disiplininin gelişimiyle birlikte çeşitli planlama kurumlarının kurulduğu, bu kurumların ise zamanla mesleki etik kodlarını oluşturdukları görülmektedir. Mesleki etik kodlarının oluşumu, planlama pratiğinin profesyonelleşmesi sürecinde, şehir planlamanın karşılaştığı etik sorunlara yanıt verme ve mesleki standartları belirleme ihtiyacından doğmuştur. Bilinen ilk organize planlama hareketi olan Ulusal Şehir Planlama Konferansı, 1909 yılında ABD Washington'da yapılmış ve paralelinde 1917 yılında Amerikan Planlamanın Kurumu'nun (AIP) kurulmasına vesile olmuştur (Peterson, 2009). 1948 yılına gelindiğinde AIP, mesleki davranış kurallarını yayımlamış ve 1970'lerden sonra planlamanın sosyal ve mesleki sorumluluklarına ait kodları geliştirmiştir (Artibise, 2011). Daha sonraları Amerikan Sertifikalı Planlamanın Kurumu (AICP) adını alan AIP 1981 yılında "Mesleki Davranış ve Ahlak Kodu"nu yayımlamış ve 1987 yılında Amerikan Planlama Cemiyeti (APA) günümüzde referans olarak kabul edilen etik kodları hazırlamıştır (AICP, 2021) (Şekil 1).

Takip eden zamanda 1982 yılında İrlanda Planlama Kurumu (IPI, 2024), 1991 yılında Kraliyet Şehir Planlama Kurumu (RTPI, 2016), 1994 yılında Kanadalı Planlamanın Kurumu (CIP, 2016), 1995 yılında Hong Kong Planlamanın Kurumu (HKIP, 2020), 1997 yılında Filipinler Çevre Planlama Kurumu (PRC, 1997), 2005 yılında Güney Afrika Planlama Kurumu (SAPI, 2005), 2011 yılında Hindistan Şehir Planlamanın Kurumu (ITPI, t.y.), 2014 yılında Avustralya Planlama Kurumu (PIA, 2023) ve Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Şehir Planlamanın Odası (TMMOB ŞPO, 2022) ve son olarak 2015 yılında Küba Ulusal Mimarlar ve İnşaat Mühendisleri Birliği (UNAICC, t.y.) tarafından etik kodları veya mesleki davranış kuralları yayımlanmıştır. Bunlara ek olarak Singapur (SIP, 2020), Yeni Zelanda (NZPI, t.y.) ve Sri Lanka (ITPSI, 2021) gibi ülkelerin de kendi planlama kurumlarına ait davranış kodları bulunmaktadır. Diğer ülkeleri veya toplulukları temsil eden planlama kurumlarının da mesleki etik ilke ya da davranış kurallarını oluşturması oldukça önemlidir. Ersoy (1995), planlamanın meslek olarak meşruiyetini kazanması amacıyla planlama kurumları tarafından mesleki etik değerler listesi hazırlanmasının son derece önemli ve zaruri olduğunu belirtmektedir. Bu kodlar, sadece mesleki bir rehber olarak değil, aynı zamanda toplumsal, ku-

Şekil 1. Etik kodların ülkelere göre tarihsel oluşum süreci (Yazarlar tarafından üretilmiştir, 2024).

rumsal ve hukuksal bağlamlarda da önemli işlevler üstlenir. Etik kodların içerdikleri toplumsal değerler, bu kodların hangi bağlamlarda yazıldığını ve uygulanmasının ne kadar etkili olduğunu anlamak için kritiktir. Toplumsal bağlamda etik kodlar, mesleki uygulamaların toplum üzerindeki etkilerini göz önünde bulundurarak hazırlanır. Bu kodlar, şehir plancılarının topluma karşı sorumluluklarını belirler ve onların kamu yararını gözetmelerini sağlar. Toplumun güvenini kazanmak ve mesleki itibarlarını korumak adına plancıların etik kurallara uymaları beklenir. Etik kodların toplumsal bağlamı, toplumsal normlar ve değerlerle örtüşmelidir ki bu da kodların kabul görmesi ve uygulanabilirliğini artırır. Kurumsal bağlamda ise etik kodlar, mesleki örgütler ve kurumlar tarafından belirlenir ve uygulanır. Bu kurumlar, etik kodları oluştururken kendi iç dinamiklerini ve mesleki standartlarını göz önünde bulundururlar. Kurumlar, etik kodlar aracılığıyla meslek üyelerinin davranışlarını denetler ve disiplin süreçlerini yönetir. Bu kurumlar tarafından belirlenen etik kodlar, üyelerinin mesleki standartlara uymasını sağlar ve meslek içi düzeni korur. Hukuksal bağlamda ise etik kodlar, yasal düzenlemeler ve normlarla desteklenir. Şehir plancılarının etik kodlara uyması, yasal olarak da zorunlu olabilir ve bu kodların ihlali durumunda hukuki yaptırımlar uygulanabilir. Etik kodları oluşturan ve yayımlayan kurumlar, yasal sorumluluklarını yerine getirmek ve mesleki standartları korumak amacıyla bu kodları hazırlar. Bu nedenle, etik kodların yazım dili, kodların etkili bir şekilde anlaşılması ve uygulanabilmesi için büyük önem taşır.

5.2. Etik Kodların Yazım Diline Göre Sınıflandırılması

Bu sınıflandırmada etik kod metinlerinin yazım dili bakımından yapısına odaklanılmıştır. Kodlarda plancıların uyması gereken etik ilkeler ve davranış kuralları yazılırken kullanılan şahıs zamirleri ve zaman kipleri karşılaştırma parametreleri olarak belirlenmiştir. Farklı kurumların hazırladıkları etik kodlara bakıldığında kullanılan şahıs zamirleri biz, o, üye/üyeler ve son olarak plancı/plancılarıdır. Kullanılan zamir kipleri ise tavsiye olarak kullanılan yapsa iyi olur kipi, zorunluluk olarak kullanılan yapmalı kipi ve maksadı belirtmek üzere kullanılan niyet etmek kipi kullanılmıştır. Bu parametrelerin önemi etik kodlar aracılığıyla plancılara etkili bir şekilde seslenilmesinin planlama sürecinde plancılara güç ve motivasyon kaynağı olabilmesinden doğmaktadır. Dolayısıyla etik kodların plancılar tarafından irdelendiğinde plancıların içinde bulunabileceği zorlu durumlara karşı özgüven yaratması ve yapması gerekenlere karşı inanç oluşturması bakımından doğru bir yazım dili ile yapılandırılması gerekmektedir. İdeal bir yazım dili, belirli bir toplum veya meslek alanı için kabul görmüş, anlaşılır ve etkili iletişimi destekleyen bir dil olarak tanımlanabilir. Planlama disiplini içinde etik kodların yazım dili, plancılara yönelik mesajların net ve etkili iletilmesini sağlamalıdır. Bu bağlamda, kullanılan şahıs zamirleri ve zaman kipleri gibi dil öğeleri, plancıların etik ilkelerle uyumlu hareket etmelerine yönelik güçlü bir referans oluşturmalıdır. Ayrıca, etik kodlar plancılara, karşılaşılabilecekleri zorluklar karşısında özgüven kazandırmalı ve doğru davranış biçimlerini benimsetmelidir. Dolayısıyla, etik

KODLAR	ÖZNE (AGENT)-ŞAHIS ZAMİRLERİ				ZAMAN KIPLERİ (MODALS)		
	BİZ (WE)	O (HE)	ÜYELER (MEMBERS)	PLANCILAR (PLANNERS)	YAPSA İYİ OLUR-TAVSİYE (SHALL)	YAPMALI-ZORUNLULUK (MUST)	NİYET ETMEK (WILL)
IPI	✗	✗	✓	✗	✓	✗	✗
HKPI	✗	✗	✓	✗	✓	✓	✗
PRC	✗	✓	✗	✗	✓	✗	✗
SAPI	✗	✗	✓	✓	✗	✗	✗
RTPI	✗	✗	✓	✗	✗	✗	✗
CIP	✗	✗	✓	✗	✓	✗	✗
AICP	✓	✗	✗	✗	✓	✗	✗
ŞPO	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✗
PIA	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✓
SIP	✓	✗	✗	✗	✓	✗	✗
NZPI	✗	✗	✓	✓	✓	✗	✗
ITPI	✗	✗	✓	✗	✓	✗	✓
ITPSL	✗	✗	✓	✗	✓	✓	✗
UNAICC	✗				✗		

Şekil 2. Etik kodların yazım diline göre sınıflandırılması (Yazarlar tarafından üretilmiştir, 2024).

IPI: İrlanda Planlama Enstitüsü; HKPI: Hong Kong Plancılar Enstitüsü; PRC:Filipinler Çevre Planlama Kurumu; SAPI: Güney Afrika Planlama Enstitüsü; RTPI: Kraliyet Şehir Planlama Enstitüsü; CIP: Kanadalı Plancılar Enstitüsü; AICP: Amerikan Sertifikalı Plancılar Enstitüsü; ŞPO: Şehir Plancılar Odası; PIA: Avustralya Planlama Enstitüsü; SIP: Singapur Planlama Enstitüsü; NZPI: Yeni Zelanda Planlama Enstitüsü; ITPI: Hindistan Planlama Enstitüsü; IPTSL: Sri Lanka Şehir Plancıları Enstitüsü; UNAICC: Küba Ulusal Mimarlar ve İnşaat Mühendisleri Birliği.

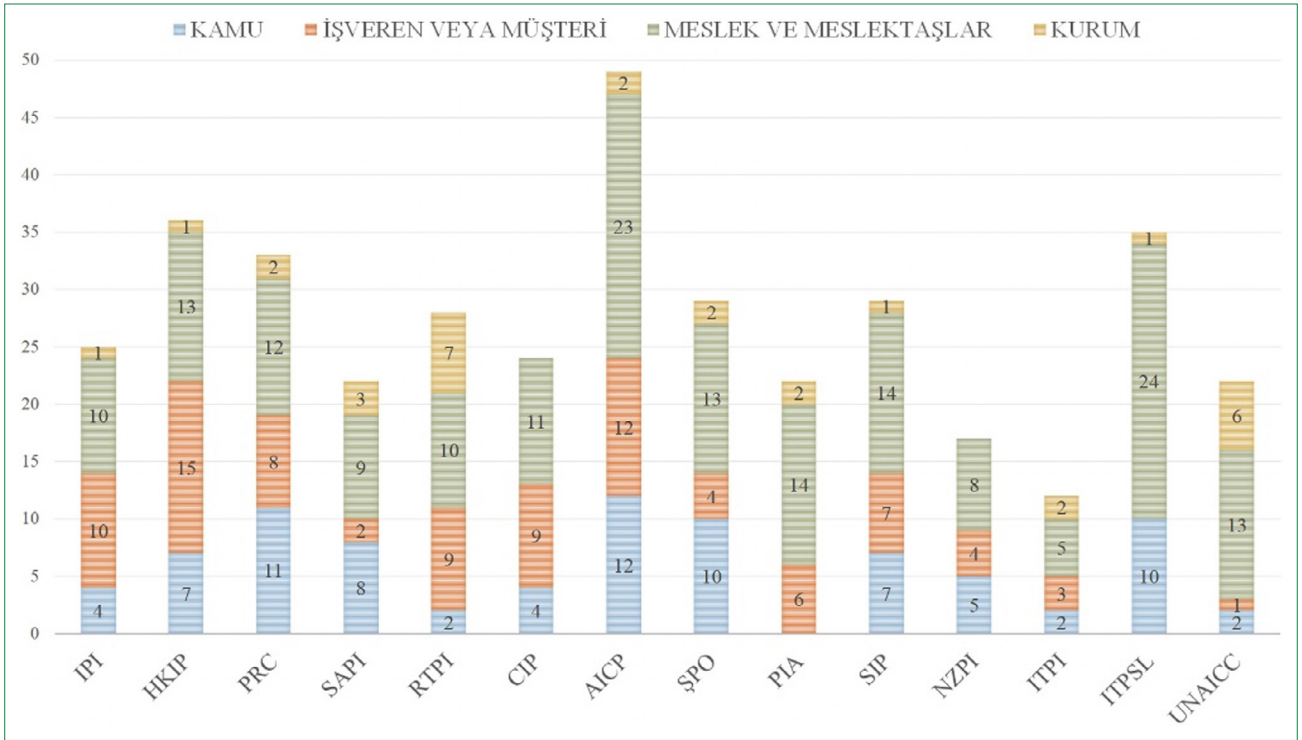
kodların doğru bir şekilde yapılandırılması, mesleki etik ilkelerin anlaşılmasına ve uygulanmasına katkı sağlayarak planlama sürecinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesine yardımcı olacaktır.

Bahsedilen bu sınıflandırmaya göre aşağıda işaretlenmiş kutular ilgili ülkenin kurumu tarafından yayımlanan etik kodun yazım dilinde bulunan zamirlere ve kiplere; çarpı olarak işaretlenmiş kutular ise yazım dilinde bulunmayan zamirlere ve kiplere atıfta bulunmaktadır (Şekil 2). Bu sınıflandırmada, farklı ülkelerin anadillerinde yazılmış etik kod metinlerinin incelemeleri Türkçe çeviri üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Bu analizde incelenen ülkelerin etik kodları, kullanılan şahıs zamirleri açısından çeşitli farklılıklar sergilemektedir. Örneğin, ABD, Avustralya ve Singapur gibi ülkelerde “biz” zamiri sıklıkla kullanılmaktadır. Bu zamir, ilkelerin ve davranışların kolektif bir şekilde ele alındığını ve meslektaşlar arasında ortak bir paylaşımı ifade etmektedir. Bu durum, planlılığın bir ekip çalışması olarak görüldüğü ve mesleki kararların ortak akıl ile alındığı izlenimini vermektedir. Diğer yandan, İrlanda, Hong Kong, Güney Afrika, Birleşik Krallık, Kanada, Türkiye, Yeni Zelanda, Hindistan ve Sri Lanka gibi ülkelerde “üyeler” veya “plancılar” gibi daha resmi zamirler kullanılmaktadır. Bu zamirler, etik kodların daha resmi bir dille formüle edildiğini ve mesleki standartların ciddiye alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Özellikle, bu zamirler mesleki etiklerin ve kuralların titizlikle takip

edilmesi gerektiğini gösterirken, sürekli kullanımı zamanla etkisini kaybedebilir ve mesajın gücünü zayıflatabilir. Filipinler örneğinde ise “he” zamiri, cinsiyetçi ve ayrımcı bir intiba yaratabilir. Bu zamir, eril bir dil kullanımını teşvik ederek, planlılık mesleğinde cinsiyet eşitliği ve kapsayıcılık ilkelerine aykırı bir izlenim oluşturabilir. Bu durum, etik kodların dil seçimlerinin toplumsal cinsiyet eşitliği ve kapsayıcılık ilkelerini nasıl yansıttığını ve meslektaşlar arasında nasıl bir etki yarattığını gözler önüne sermektedir. İrlanda, Hong Kong, ABD, Kanada, Türkiye, Singapur, Yeni Zelanda, Hindistan ve Sri Lanka gibi ülkelerde, etik kodlarda genellikle “yapsa iyi olur” veya İngilizcede “shall” gibi tavsiye kipleri sıkça kullanılmaktadır. Bu kipler, planlılığın belirli etik ilkeler ve davranış kurallarına uymaları gerektiğini öneren bir tavsiye niteliği taşır. Bu durum, planlılığın mesleki sorumluluklarını yerine getirmeleri ve mesleğin etik normlarını korumaları gerektiği izlenimini yaratır. Ayrıca, bu kipler planlılığın mesleki kararlarını alırken üzerlerine aldıkları yükümlülüğü ve mesleki değerlere olan bağlılıklarını vurgular.

Özellikle Türkiye, Hong Kong ve Sri Lanka gibi ülkelerde, bazı etik ilkeler ve davranış kurallarında “yapmalı” veya “must” gibi zorunluluk ifadeleri de kullanılmaktadır. Bu ifadeler, planlılığın belirli kurallara kesinlikle uymaları gerektiğini vurgulayarak, dışsal baskıların ötesinde planlılığın içsel bir mesleki etik ve sorumluluk duygusuyla hareket etmelerini sağlamayı amaçlar.

Şekil 3. Etik kodların muhataplarına göre sınıflandırılması (Yazarlar tarafından üretilmiştir, 2024).

IPI: İrlanda Planlama Enstitüsü; HKIP: Hong Kong Plancılar Enstitüsü; PRC: Filipinler Çevre Planlama Kurumu; SAPI: Güney Afrika Planlama Enstitüsü; RTPI: Kraliyet Şehir Planlama Enstitüsü; CIP: Kanadalı Plancılar Enstitüsü; AICP: Amerikan Sertifikalı Plancılar Enstitüsü; ŞPO: Şehir Plancıları Odası; PIA: Avustralya Planlama Enstitüsü; SIP: Singapur Planlama Enstitüsü; NZPI: Yeni Zelanda Planlama Enstitüsü; ITPI: Hindistan Planlama Enstitüsü; ITPSL: Sri Lanka Şehir Plancıları Enstitüsü; UNAICC: Küba Ulusal Mimarlar ve İnşaat Mühendisleri Birliği.

Avustralya ve Hindistan gibi diğer ülkelerde ise “will” kipi kullanılmaktadır, bu da planıcının belirli bir niyet veya kararlılıkla hareket ettiğini ve sonuçları üzerine aldığı eylemin gerçekleşmesi için çaba göstereceğini ifade eder. Bu tavsiye kipi, planıcının kararlılığını ve motivasyonunu yansıtarak, etik kodlarda belirtilen ilkeleri uygulamaya geçirme konusunda bir rehberlik sunar. Küba’da UNAICC tarafından hazırlanan etik kod, diğer ülkelerin etik kodlarından farklı bir yaklaşım sergilemektedir. Bu kodda, üçüncü tekil şahıs ile hiçbir cinsiyete atıfta bulunmayan doğrudan emir kipiyle ve faili belli olmayan fiiller kullanılarak formüle edilmiştir. Bu tercih, Küba’nın siyasi rejimi, yönetim sistemi ve planlama kültürü gibi faktörlere dayanmaktadır. Küba’da benimsenen bu yapı, etik ilkelerin ve davranış kurallarının açıklanmasında daha soyut ve genel bir dil kullanılmasına olanak tanır. Örneğin, belirli bir kişi veya cinsiyete atıfta bulunulmaması, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kapsayıcılık ilkesini yansıtabilir. Aynı zamanda, emir kipi kullanımıyla kodun doğrudan ve kesin bir talimat verdiği izlenimi yaratır, bu da planıcıların etik kurallara kesinlikle uymaları gerektiğini vurgular. Bu farklılık, Küba’nın ulusal değerleri, kültürel dinamikleri ve toplumsal normları ile uyumlu bir şekilde etik kodunun oluşturulması gerektiğini yansıtır. Dolayısıyla, Küba’daki etik kodun yapısı, ülkenin benzersiz siyasi ve toplumsal bağlamını yansıtan bir şekilde tasarlanmıştır ve bu kodun planıcılar için rehberlik sağlama ve mesleki davranışları düzenleme amacını güdüyor olması muhtemeldir.

5.3. Etik Kodların Muhataplarına Göre Sınıflandırılması

Etik kodların muhataplarına göre sınıflandırılmasında etik metinlerin içerdiği etik ilkeler ve davranış kurallarının kime söylendiği veya etik kodlarda kime karşı sorumlu olduğu analiz edilmiştir. Bu doğrultuda kamuya karşı sorumluluklar, işveren veya müşteriye karşı sorumluluklar, meslek ve meslektaşlara karşı sorumluluklar ve planlama kurumuna karşı sorumluluklar karşılaştırma parametreleri olarak belirlenmiştir (Şekil 3).

Etik kodların muhataplarına göre sınıflandırılması, farklı ülkelerin planlama enstitülerinin hazırladığı etik kodların içeriği ve vurguladığı sorumlulukları analiz etmek için önemli bir yöntemdir. Bu analiz, ABD, Avustralya, Singapur, İrlanda, Hong Kong, Güney Afrika, Birleşik Krallık, Kanada, Türkiye, Yeni Zelanda, Hindistan, Sri Lanka gibi çeşitli ülkelerin etik kodlarını karşılaştırarak yapılmıştır. Öncelikle, etik kodların içerik yönünden karşılaştırılması açısından ABD’nin AICP kodu en kapsamlı örneklerden biridir. AICP kodu, geniş bir yelpazede yer alan ilkeler ve davranış kurallarıyla meslektaşlar ve kamuya karşı sorumlulukları detaylandırmaktadır. Öte yandan, Hindistan’daki ITPI kodu ise içerik bakımından daha sınırlıdır ve etik ilkeler konusunda daha az detay sunmaktadır. Sorumlulukların dağılımı açısından, meslektaşlara karşı sorumluluklar tüm etik kodlarda geniş bir şekilde yer almaktadır. Bu sorumluluklar, meslek içi ilişkilerin düzenlenmesi ve mesleki standartların

İL KELLER	ENSTİTÜLER													
	IPI	HKIP	PRC	SAPI	RTPI	CIP	AICP	ŞPO	PIA	SIP	NZPI	ITPI	ITPSL	UNAICC
Kapsayıcılık/ Eşitlik	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Ekonomik Kalkınma	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Kamu Yararı	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Kuşaklar Ötesi Yarar	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Sürdürülebilirlik	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Açıklık/Şeffaflık/ Bilgi Paylaşımı	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Hesap Verilebilirlik	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Katılımcılık	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Koruma	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Dürüstlük/ Adillik	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Bilimsellik	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

Kodun içeriğinde bulunan ilkelere
 Kodun içeriğinde bulunmayan ilkelere

Şekil 4. Etik kodların sürdürülebilir kalkınma ilkelere göre sınıflandırılması (Yazarlar tarafından üretilmiştir, 2024).

IPI: İrlanda Planlama Enstitüsü; HKIP: Hong Kong Plancılar Enstitüsü; PRC: Filipinler Çevre Planlama Kurumu; SAPI: Güney Afrika Planlama Enstitüsü; RTPI: Kraliyet Şehir Planlama Enstitüsü; CIP: Kanadalı Plancılar Enstitüsü; AICP: Amerikan Sertifikalı Plancılar Enstitüsü; ŞPO: Şehir Plancıları Odası; PIA: Avustralya Planlama Enstitüsü; SIP: Singapur Planlama Enstitüsü; NZPI: Yeni Zelanda Planlama Enstitüsü; ITPI: Hindistan Planlama Enstitüsü; ITPSL: Sri Lanka Şehir Plancıları Enstitüsü; UNAICC: Küba Ulusal Mimarlar ve İnşaat Mühendisleri Birliği.

korunması için önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, İrlanda, Hong Kong, Birleşik Krallık ve Kanada gibi ülkelerde, meslektaşlara karşı sorumluluklar daha belirgin bir şekilde vurgulanmaktadır. Kamuya karşı sorumluluklar ise özellikle ABD, Kanada ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde ön plandadır. Bu ülkelerin etik kodları, planlama sürecinde toplum yararı ve sürdürülebilirlik ilkelerini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Ancak, Avustralya gibi bazı ülkelerde kamuya karşı sorumluluklar yeterince vurgulanmamaktadır, bu da iyileştirme alanı olarak değerlendirilebilir. İşveren veya müşteriye karşı sorumluluklar ise İrlanda, Hong Kong ve Kanada gibi ülkelerde daha öne çıkmaktadır. Bu durum, ticari ve iş birliği ilişkilerinin nasıl yönetildiğini ve mesleki hizmetlerin nasıl sunulduğunu göstermektedir. Ancak, Sri Lanka gibi bazı ülkelerde bu tür sorumluluklar daha az vurgulanmaktadır. Kurum veya enstitüye karşı sorumluluklar ise genel olarak tüm ülkelerde daha az öne çıkmaktadır. Avustralya ve Sri Lanka gibi bazı ülkelerde bu tür sorumluluklara ilişkin belirgin ilkeler bulunmamaktadır, bu da kurum içi yönetim ve hesap verebilirlik açısından iyileştirme gerektiren bir noktadır.

Sonuç olarak, bu sınıflandırma, farklı ülkelerin planlama pratiğindeki etik kodların güçlü ve zayıf yönlerini belirlemek için önemlidir. Bu bağlamda, etik kodların muhataplarına göre daha dengeli olması, planlama sürecinde adaletin sağlanması ve toplumsal fayda için daha etkili adımlar atılması anlamına gelmektedir. Etik ilkelerin ve davranış kurallarının daha kapsamlı ve dengeli bir şekilde düzenlenmesi, plancıların mesleki sorumluluklarını daha iyi anlamalarına ve uygulamalarına yardımcı olabilir. Bu sayede planlama pratiği, çeşitli paydaşların çıkarlarını dengelemek ve toplumun genel refahını artırmak için daha etkin bir araç haline gelebilir.

5.4. Etik Kodların Sürdürülebilirlik Konusuna Göre Sınıflandırılması

Dünya genelinde kentsel nüfusun artış trendi 20. yüzyıldan günümüze kadar devam etmektedir. 2015 yılında BM verilerine göre dünyadaki kentsel nüfus oranı %55'e ulaşmıştır ve 2050'de bu oranın %68'e çıkması öngörülmektedir. Gelişmiş ülkelerde bu oran %85'e kadar yükselebilenken, gelişmekte olan ülkelerde %42'ye kadar düşebilmektedir (UN, 2015). Kentsel nüfusun artmasıyla birlikte şehirler, sürdürülebilir kalkınma bağlamında daha fazla planlama gerektiren bir konu haline gelmektedir. Bununla birlikte, sadece nüfus artışı değil, ekonomik, sosyal ve çevresel faktörler de bu konunun önemini artırmaktadır. Bu çalışmada, farklı ülkelerin şehir ve bölge planlama kurumlarının yayımladığı etik kodlar sürdürülebilirlik ilkeleri açısından incelenmiştir. Bu inceleme, etik kod metinlerinde yer alan sürdürülebilirlik ilkelerinin ne ölçüde vurgulandığını belirlememize yardımcı olmuştur (Şekil 4). Metin analizinin ilk aşamasında, BM tarafından belirlenen 2015 Binyıl Kalkınma Hedefleri, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Habitat III: Yeni Kentsel Gündem belgelerinde öne çıkan temel ilkeler tespit edilmiştir. Bu ilkeler; kapsayıcılık/eşitlik, ekonomik kalkınma, kamu yararı, kuşaklar ötesi yarar, sürdürülebilirlik, açıklık/şeffaflık/bilgi paylaşımı, hesap verilebilirlik, katılımcılık, koruma, dürüstlük/adillik ve bilimsellik olmak üzere 11 başlıkta toplanmıştır. Daha sonra, bu ilkeler çerçevesinde etik kod metinleri MaxQDA yazılımı ile kodlanarak analiz edilmiştir.

Yapılan analiz sonucunda, birçok etik kodun ekonomik kalkınma, kuşaklar ötesi yarar, sürdürülebilirlik ve açıklık/şeffaflık

lık/bilgi paylaşımı konularında mesleki etik ilke veya davranış kuralı içermediği tespit edilmiştir. Katılımcılık, koruma ve bilimsellik değerlerinin ise Hong Kong, İngiltere, Hindistan ve Sri Lanka'nın etik kodlarında vurgulanmadığı görülmüştür. Bununla birlikte, hesap verilebilirlik, kapsayıcılık/eşitlik ve dürüstlük/adillik ilkeleri neredeyse tüm ülkelerin etik kodlarında yer almaktadır. Bu durum, bu ilkelerin planlamada etik konusunda evrensel değerler olduğunu göstermektedir. Ülkeler bazında değerlendirme yapıldığında, Türkiye, ABD, Güney Afrika, Filipinler, Kanada ve Küba planlama kurumlarının yayımladığı etik kodların sürdürülebilirlik konusunda içerdiği değerlerin güncel planlama yaklaşımlarına uyum sağladığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, Sri Lanka, Hindistan, Avustralya, İngiltere ve Hong Kong şehir planlama kurumlarının hazırladığı etik kodların sürdürülebilir kalkınma konusunda yeterli içeriğe sahip olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda yeterlilik ölçütü, etik kodların belirli bir konuda ne kadar kapsamlı veya etkili olduğunu değerlendirmek için kullanılan bir kavramdır. Örneğin, sürdürülebilir kalkınma konusunda etik kodların yeterli olup olmadığını değerlendirirken, içerdikleri prensiplerin, standartların veya yönergelerin konuyu kapsamlı bir şekilde ele alıp almaması önemlidir. Bu bağlamda yeterlilik ölçütü, etik kodların belirli bir konuda ne kadar kapsamlı veya etkili olduğunu değerlendirmek için kullanılan bir kavram olup, özellikle uluslararası standartlar veya uygulama gereksinimleri ile karşılaştırılarak belirlenmektedir.

Sonuç olarak, kamu yararı gibi şehir planlama disiplininin temel yapı taşlarından biri olan bir konuya İngiltere, Avustralya ve Sri Lanka'nın etik kodlarında doğrudan değinilmemiştir. Bu durum, planlamanın meşruiyetini etkileyebilecek bir eksiklik olarak görülebilir. Ancak, bu çıkarımın kesinliği hakkında net bir sonuca varabilmek için, daha kapsamlı bir analiz yapılması gerektiği de vurgulanmalıdır. Planlama etiğinde güncel sorunların ele alınmasının yanı sıra, etik kodların uygulama alanlarında karşılaşılabilecek zorluklara karşı daha kapsayıcı ilkelere veya temel etik değerlere yer vermesi önemlidir.

6. Sonuç

Planlamada mesleki etik ilkeler ve kodlar planlama süreçlerinde ortaya çıkan etik ikilemler karşısında plancıların nasıl davranması gerektiği ile ilgili çeşitli ilkelerin geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Ancak, dünya genelinde ve özellikle Türkiye'de, bu etik ilkelerin uygulanmasında karşılaşılan ciddi zorluklar mevcuttur. Planlamanın değerler olarak değişkenliği, planlama yöntemlerinin ve planların sonuçlarının çeşitliliği üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Bu değişkenlik, zaman içinde ortaya çıkan uzun vadeli değişimlerin yanı sıra, planlama sürecinde farklı koşullar ve ihtiyaçlar karşısında esneklik sağlayabilen bir mekanizma olarak da değerlendirilebilir. Örneğin, demografik, ekonomik veya çevresel faktörlerdeki değişiklikler, planlama süreçlerinin yeniden gözden geçirilmesini gerektirebilir ve bu durum, planlama pratiğindeki değişken-

liği artırabilir. Bu bağlamda, etik konuların planlama pratiğindeki önemi ve karşılaşılan zorluklar ile birlikte, planlamanın esnekliği ve adaptasyon kabiliyeti üzerine odaklanmak, etik çerçevede daha sağlıklı ve sürdürülebilir kararlar alınabilmesine olanak tanır. Bu noktada, planlamada etik ilkelerin güçlendirilmesi ve uygulanabilirliğinin artırılması, toplumların çeşitlenen ihtiyaçlarına daha iyi yanıt verebilecek planlama süreçlerinin geliştirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır.

Bu makale, şehir planlamada etik kodların çeşitli ulusal ve kültürel bağlamlarda nasıl şekillendiğini ve bu kodların içerdiği temel ilkelerin evrensel veya yerel özelliklerini incelemeyi amaçlamıştır. Bulgularımız, farklı planlama kurumlarının etik kodlarının yazım dilleri, hedef kitleleri ve sürdürülebilirlik odaklı içerikleri açısından önemli farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, çalışmamız belirli konuları inceleme kapsamı dışında bırakmıştır. Örneğin, etik kodların uygulanabilirliği, planlama etiğinin farklı disiplinlerdeki karşılaştırmalı analizleri ve etik kodların toplumsal algısı üzerine derinlemesine bir inceleme bu çalışmanın kapsamına dahil edilmemiştir. Bu yönleri dışarıda bırakmakla birlikte, araştırmamızın bulguları, şehir planlama etiğinde evrensel bir standardın geliştirilmesi veya mevcut kodların kültürel uyumlarının artırılması gibi konularda gelecekte yapılabilecek çalışmalara yol göstermektedir. Ayrıca, sürdürülebilirlik odaklı etik ilkelerin yerel bağlamlara uyarlanması ve şehir plancılarının etik karar alma süreçlerinde karşılaştıkları özel yasal veya ekonomik engeller gibi konular, ileri araştırmalarla daha derinlemesine keşfedilebilecek araştırma alanları olarak önerilebilir. Özellikle, etik kodların içeriği ve kapsamı, plancıların mesleki davranışlarını düzenleyen genel ilkelerden mesleki sorumluluklara, kamusal yarara ve çevresel sürdürülebilirliğe kadar geniş bir yelpazeye yayılan değerleri içermektedir. Yazım dili sınıflandırmasına göre, etik kodlar plancılara net ve anlaşılır bir şekilde iletilmelidir. Etik metinlerin yazım dillerinin dünyada farklı mekân ve zamanlarda yapıları gereği ant veya yemine benzer söz verme, zorunluluk veya emir algısı yaratma ve içsel bir davranış eğilimi yaratma üzerine oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bu etik metinlerin yerel olarak yazımlarının farklılaşmasına rağmen evrensel olarak bütünsel bir yazım yapısı gösterdiği gözükmemektedir. Ancak, mevcut literatürdeki araştırmaların (Howe, 1994; Sager, 2009) da ortaya koyduğu gibi, esas önemli olanın etik kodun kendisinin var olmasından ziyade içerdiği ifade gücü ile kullanılabilir ve işlevsel bir yapıda olmasıdır. Bu araştırmalar, etik kodların yalnızca varlıklarıyla değil, uygulanabilirlikleri ve mesleki pratikte işlevsellik düzeyleriyle değerlendirildiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla, bir etik kodun gücü, meslek mensupları tarafından benimsenebilir ve toplumsal faydayı destekleyecek şekilde işlevsel hale getirilmesi ile ölçülmelidir. Planlamada toplumdan topluma, hatta aynı toplumda farklı gruplara göre değişen değerlere bağlı olan etik metinlerin, plancılar için belirlediği sorumlulukların yaşatıldığı ve güncel tutulduğu takdirde planlama camiasına yol göstereceği bir gerçektir. Ancak farklı etik metinlerin içe-

riklerine bakıldığında, evrensel olarak aynı sorumlulukların var olduğu görülmesine rağmen bu sorumlulukların niceliksel ve niteliksel olarak birbirleriyle farklılaştığı dikkat çekmektedir. Özellikle, bazı etik kodlar kamu yararına daha fazla vurgu yaparken, diğerleri mesleki dürüstlük ve şeffaflık gibi değerlere ağırlık vermektedir. Bu farklılıklar, etik kodları hazırlayan planlıcının kültürel ve mesleki bağlarına bağlı olarak, belirli sorumlulukları daha öncelikli görmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal ya da hukuki yapılarda eksiklik görülen alanların etik kodlar aracılığıyla doldurulması gerekliliği önemli bir etken olabilir. Örneğin, Anglo-Amerikan planlama etiği genellikle bireysel haklara ve şeffaf yönetime odaklanırken, Asya ülkelerinde toplumsal uyum ve kolektif yarar daha fazla vurgulanmaktadır. Ayrıca planlamada etik sorumluluklar konusunda evrensel olan birçok ortak sorumluluğun yerel olarak etiğe olan ilgiye veya kaygıya göre değiştiği de etik metinlerin niteliğinden anlaşılmaktadır. Günümüzde küresel bir şekilde ağırlıklı olarak sürdürülebilir kalkınma üzerine yönelen planlama disiplinin kendi etik anlayış ve bilincinin de bu konuda gelişmesi ve sürekli güncel kalması gerekmektedir. Farklı ülkelerin yayımladığı etik kodlarda bu konuda her kodun kendi içerisinde güncel ve özgün sürdürülebilir kalkınma değerleri barındırdığı ve bazı kodların bu değerlerden türeyen çeşitli ilkeler de içerdiği anlaşılmıştır. Aynı zamanda geleneksel planlamada var olan etik ikilemler ve sorunlar için üretilen etik davranışlara bağlılıkta söz konusudur. Öte yandan bazı etik metinlerin ekonomik kalkınma, kuşaklar ötesi yarar, sürdürülebilirlik ve şeffaflık gibi konularda yetersiz olduğu da görülmektedir. Hem güncel hem de geleneksel planlama değerlerinin etik metinlerde evrensel olarak bir arada olması gerekliliği, toplumsal düzeni koruyabilmek adına kamu hizmeti sağlayan planlıcılar ve planlama mesleği için dikkat edilmesi gereken bir husustur. Ayrıca bahsedilen bu etik metinlerde her ne kadar çeşitli önceliklere bağlı farklılaşmalar bulunsun bile planlama disiplininin mesleki etik ilkelerini ve davranış kurallarını hazırlayan tüm planlama kurumlarının, etik kodlarında kendi planlama değerlerini yansıtmada konusunda evrensel bir çizgi yakaladığı anlaşılmıştır. Bu durum, planlıcının karşılaşılabileceği etik ikilemlerde doğru kararlar almalarına yardımcı olacak ve mesleki uygulamalarda güven ve itibarlarını korumalarına katkı sağlayacaktır. Ayrıca, etik kodların toplumsal, kurumsal ve hukuksal bağlamlarda işlevselliği, planlama disiplininde etik konuların nasıl anlaşılacağı ve uygulanacağı konusunda önemli ipuçları sunmaktadır. Bu bağlamda, evrensellik sadece belirli etik kodların tüm dünyada benimsenmesi anlamına gelmez; aynı zamanda farklı kültürel, sosyal ve ekonomik bağlamlarda yerel değerlerin ve ihtiyaçların da göz önünde bulundurulması gerektiği anlamına gelir. Planlama pratiğinde evrensel bir çizgi sağlamak, hem global standartlara hem de yerel koşullara uygun çözümler üretmeyi içerir.

Bu makale, şehir planlama alanında etik kodların evrensel kabul görmüş değerleri ile yerel kültürel ve hukuksal bağlamlar arasındaki dengeyi sağlamak için önemli bir çaba olarak

değerlendirilebilir. Etik kodların hukuksal zemini, planlıcının mesleki faaliyetlerinde karşılaşılabilecekleri riskleri ve yaptırımları anlama açısından kritik önem taşır. Her ülkede geçerli olan hukuksal çerçeveler, etik ihlallerin nasıl ele alınacağına dair netlik sağlayarak, etik kodların gücünü ve etkinliğini artırır. Ayrıca, etik kodları oluşturan kurumların hukuksal görev ve sorumlulukları, bu kuralların nasıl korunduğunu ve uygulandığını belirler; bu da etik kodların pratikteki işlevselliğini derinleştirir. Öte yandan, şehir planlamada etik kodların gündelik hayat ve gerçeklik ile ilişkisi üzerine derinlemesine bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Planlıcılar, günlük uygulamalarında karşılaştıkları etik zorluklarla yüzleşirken, bu kodların evrensel ilkeleri ile yerel kültürel dinamikler arasında nasıl bir denge kuracaklarını belirlemek durumundadırlar. Bu bağlamda, etik kodların sadece yazılı metinler olarak değil, aynı zamanda günlük pratiklerde nasıl işlediği ve uygulandığı da incelenmelidir. Planlıcının karşılaştığı günlük etik zorluklar genellikle karmaşık ve çok katmanlıdır. Şehir planlamada etik kodların günlük hayatta nasıl işlediği, planlıcının karşılaştıkları pratik zorluklarla nasıl başa çıktıklarını ve bu zorlukları nasıl çözdüklerini anlamak, etik ilkelerin gerçek dünyada ne kadar etkili olduğunu gösterir. Bu durum, etik kodların soyut ilkelerini pratikte nasıl uygulandığını ve yerel toplumla etkileşiminin nasıl yönetildiğini anlamak açısından önemlidir. Genel olarak planlamada etik kod örneklerinde ise planlıcının görev tanımları konusunda belirli bir çerçeve çizilirken yazım dili, sorumluluklar ve güncel planlama değerleri ile alakalı hususlarda kodlar ayrıntılı ele alınmamakta ve bundan belirsizlik doğmaktadır. Bu belirsizlik planlıcının mesleklerini icra ederken yapmak istedikleri davranışlar ve etik kodlar ile belirlenen planlıcının sorumlu tutulduğu ilke ve davranışlar arasında kopmalar oluşturmaktadır. Etik kodların kullandığı yazım dilinde planlıcılar tarafından yapılması istenilen eylemlerin ifade hassasiyetinin anlaşılması oldukça önem arz etmektedir.

Güncel planlama yaklaşımlarına göre planlamayı belirli bir etik temelde tartışmak önemlidir. Bu tartışmalar, akademik olarak sağlam bir araştırma tasarımıyla planlama pratiğinde sergilenen davranışların analiz edilmesini mümkün kılarak, Klosterman'ın (1985) vurguladığı şekilde toplumun ortak çıkarlarına hizmet etme, bilgiye dayalı karar alma ve toplumun tüm kesimlerinin haklarını koruma gibi planlama disiplininin temel eylemlerinin etik açıdan değerlendirilmesine olanak tanır

Kaynaklar

- AICP. (2021). *Code of ethics and professional conduct*. American Planning Association 14.11.2024 tarihinde <https://www.planning.org/ethics/ethics-code/> bağlantısından erişilmiştir.
- Airaksinen, T. (2012). Professional ethics. *Encyclopedia of applied ethics* (2nd ed.) (Vol. 3) içinde (ss. 616-623). Elsevier.
- Artibise, Y. (2011). *A brief history of urbanism in North America: 1900-1909*. Smart Cities Dive 14.11.2024 tarihinde <https://www.smartcitiesdive.com/ex/sustainablecitiescollective/brief-history-urbanism-north-america-1900-1909/21872/> bağlantısından erişilmiştir.
- Banks, S. (2003). From oaths to rulebooks: A critical examination of codes of ethics for the social professions. *European Journal of Social Work*, 6(2), 133-144.
- Barrett, C. (1984). Ethics in planning: You be the judge. *Planning*, 50, 22-25.
- BM. (2015). *Türkiye ve sürdürülebilir kalkınma amaçları*. Birleşmiş Milletler. 14.11.2024 tarihinde <https://turkiye.un.org/tr/sdgs> bağlantısından erişilmiştir.
- BM. (2017). *Yeni kentsel gündem*. Birleşmiş Milletler Türkiye. 14.11.2024 tarihinde <https://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-Turkish.pdf> bağlantısından erişilmiştir.
- Bolan, R. S. (1980). The practitioner as theorist the phenomenology of the professional episode. *Journal of the American Planning Association*, 46(3), 261-274.
- Briassoulis, H. (1999). Who plans whose sustainability? Alternative roles for planners. *Journal of Environmental Planning and Management*, 42(6), 889-902.
- Brundtland, G. H. (1987). Brundtland report. Our common future. *Comissão Mundial*, 4(1), 17-25.
- Campbell, H. (2002). Planning: An idea of value. *Town Planning Review*, 73(3), 271-288.
- Campbell, H. ve Marshall, R. (1998). Acting on principle: Dilemmas in planning practice. *Planning Practice & Research*, 13(2), 117-128.
- Campbell, H. ve Marshall, R. (2000). Moral obligations, planning, and the public interest: A commentary on current British practice. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 27(2), 297-312.
- Chadwick, R. (2005). Professional ethics and the 'good' of science. *Interdisciplinary Science Reviews*, 30(35), 247-256.
- Çiçek, H. (2005). *Process and participation in legal regulations of urban regeneration: the case of Zeytinburnu, İstanbul* [Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Ciniviz, M. Y. (2002). *Etik sorunlar açısından ekolojik etik: Hans Jonas etiği üzerine bir inceleme* [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- CIP. (2016). *Professional codes of conduct & ethics*. Canadian Institute of Planners. 14.11.2024 tarihinde <https://www.cip-icu.ca/membership/professional-codes-of-conduct-ethics/> bağlantısından erişilmiştir.
- Davidoff, P. (1965). Advocacy and pluralism in planning. *Journal of the American Institute of Planners*, 31(4), 331-338.
- Demirci, M. (2005a). Şehir planlamasında etik kodları bağlamında etik davranış ilkeleri ve standartlar. 2. *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyum Kitabı* içinde (ss. 237-288), Sakarya.
- Demirci, M. (2005b). Şehir planlamada ahlak. *Liberal Düşünce Dergisi*, 38-39, 195-222.
- Demirdizen, E. (2000). *An evaluation of the debates on professional ethics in city planning* [Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Duvarcı, Y. (2004). Planlama mesleğine ve planlama ilkelerine etik açıdan eleştirel bir bakış. *Planlama Dergisi*, 2, 14-27.
- Erdemli, A. (1990). *Spinoza'nın ahlak anlayışı* [Doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Erdoğan, A. (2018). *Economic policies, legislative regulations and professional ethics in urban planning in Turkey* [Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Ersoy, M. (1995). Planlama kuramları ve etik. I. *Planlama Kongresi: Planlamanın Meşrutiyeti ve Planlıkların Konumu*, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ankara, 119-124.
- Ersoy, M. (2008). Planlamada etik değerler: Eşitlik ve sosyal adalet. 8. *Kasım Dünya Şehircilik Günü 31. Kolokyum: Planlama Meslek Alanı: Geçmişten, Geleceğe Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 73-86). TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ankara.
- Ersoy, M. (2012). *Kentsel planlama kuramları*. İmge Yayınları.
- Fainstein, S. S. (2014). The just city. *International journal of urban Sciences*, 18(1), 1-18.
- Flatman, A., Ross, A. ve Summerfield, J. (1997). *Experts, ethics and enabling in the current planning context*. Newcastle upon Tyne, University of Newcastle.
- Frankel, M. S. (1989). Professional codes: Why, how, and with what impact? *Journal of Business Ethics*, 8(2-3), 109-115.
- Friedmann, J. (1973). *Retracting America: A theory of transactive planning*. Anchor Press.
- Gilman, S. C. (2005). *Ethics codes and codes of conduct as tools for promoting an ethical and professional public service: Comparative successes and lessons*. The World Bank's PREM.
- Gündoğdu, Ö. Ş. (1999). *Kentsel çevre estetiğinin etik açıdan irdelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Harris, N. G. E. (1994). Professional codes and Kantian duties. R.F Chadwick (Ed.), *Ethics and the professions* içinde (ss. 104-115). Ashgate.
- Healey, P. (1992). Planning through debate: The communicative turn in planning theory. *Town Planning Review*, 63(2), 143.
- Hendler, S. (1991). Ethics in planning: The views of students and practitioners. *Journal of Planning Education and Research*, 10(2), 99-106.
- Hendler, S. (2001). Planning Ethics. *International encyclopedia of the social & behavioral sciences* (1st ed.) içinde (ss. 11474-11479). Elsevier.
- Hendler, S. (2005). Towards a feminist code of planning ethics. *Planning Theory & Practice*, 6(1), 53-69.
- HKIP. (2020). *Code of professional conduct*. The Hong Kong Institute of Planners. 14.11.2024 tarihinde <https://hkip-test-zahh.squarespace.com/en-code-of-professional-conduct> bağlantısından erişilmiştir.
- Howe, E. (1980a). Public professions and the private model of professionalism. *Social Work*, 25(3), 179-191.
- Howe, E. (1980b). Role choices of urban planners. *Journal of the American Planning Association*, 46(4), 398-409.
- Howe, E. ve Kaufman, J. (1979). The ethics of contemporary American planners. *Journal of the American Planning Association*, 45(3), 243-255.
- Howe, E. ve Kaufman, J. (1981). The values of contemporary American planners. *Journal of the American Planning Association*, 47(3), 266-278.
- Howe, E. (1994). *Acting on ethics in city planning*. New Brunswick, NJ: Center for Urban Policy Research.
- IPI. (2024). *Code of ethics*. Irish Planning Institute. 14.11.2024 tarihinde <https://ipi.ie/about-us/code-of-conduct/> bağlantısından erişilmiştir.
- ITPI. (t.y.). *Conditions of engagement of professional services and scale of professional fees and charges*. Institute of Town Planners, India. 14.11.2024 tarihinde <https://itpi.org.in/uploads/pdfs/conditions-of-engagement-of-professional-services-and-scale-of-professional-fees-and-charges.pdf> bağlantısından erişilmiştir.
- ITPSL. (2021). *Code of conduct*. The Institute of Town Planners, Sri Lanka. 14.11.2024 tarihinde <https://itpsl.lk/archives/22955> bağlantısından erişilmiştir.
- Kaufman, J. L. (1985). American and Israeli planners: A cross-cultural comparison. *Journal of the American Planning Association*, 51(3), 352-363.
- Khakee, A. ve Dahlgren, L. (1990). Ethics and values of Swedish planners: A replication and comparison with an American study. *Scandinavian Housing and Planning Research*, 7(2), 65-81.
- Kılınç, G., Özgür, H., ve Genç, N. F. (2009). Yerel yönetimlerde imar uygulamaları ve etik. *Türkiye'de yolsuzluğun önlenmesi için etik projesi araştırması çalışması*. Başbakanlık Kamu Görevlileri Etik Kurulu.

- Klosterman, R. E. (1978). Foundations for normative planning. *Journal of the American Institute of Planners*, 44(1), 37-46.
- Klosterman, R. E. (1985). Arguments for and against planning. *Town Planning Review*, 56(1), 5.
- Lang, R. ve Hendler, S. (1990). Ethics and professional planners. *Moral Experience içinde* (ss. 11474-11479). Elsevier.
- Lauria, M. ve Long, M. (2017). Planning experience and planners' ethics. *Journal of the American Planning Association*, 83(2), 202-220.
- MacIntyre, A. (1985). *After virtue*. Routledge.
- MacIntyre, A. (2003). *A short history of ethics: A history of moral philosophy from the Homeric age to the 20th century*. Routledge.
- Marcuse, P. (1976). Professional ethics and beyond: Values in planning. *Journal of the American Institute of Planners*, 42(3), 264-274.
- McNeill, D. (1985). Planning with implementation in view. *Third World Planning Review*, 7(3), 203.
- Metcalf, J. (2009). *Ethics codes: History, context, and challenges*. Data and Context. 14.11.2024 tarihinde <https://bdes.datasociety.net/wp-content/uploads/2016/10/EthicsCodes.pdf> bağlantısından erişilmiştir.
- NZPI. (t.y.). *Code of ethics: Responsibilities to the public & the profession*. New Zealand Planning Institute. 14.11.2024 tarihinde <https://planning.org.nz/about-nzpi/code-of-ethics> bağlantısından erişilmiştir.
- Peterson, J. A. (2009). The birth of organized city planning in the United States, 1909–1910. *Journal of the American Planning Association*, 75(2), 123-133.
- PIA. (2023). *Code of professional conduct*. Planning Institute of Australia. 14.11.2024 tarihinde <https://www.planning.org.au/documents/item/6014> bağlantısından erişilmiştir.
- PRC. (1997). *Code of ethics for environmental planners in the Philippines*. Board of Environmental Planning. 14.11.2024 tarihinde [https://www.prc.gov.ph/uploaded/documents/Board of Environmental Planning-ce.pdf](https://www.prc.gov.ph/uploaded/documents/Board%20of%20Environmental%20Planning-ce.pdf) bağlantısından erişilmiştir.
- RTPI. (2016). *Code of professional conduct*. Royal Town Planning Institute. 14.11.2024 tarihinde <https://www.rtpi.org.uk/media/1936/code-of-conduct-newcover2017.pdf> bağlantısından erişilmiştir.
- Sabah, C. M. ve Gülümser, A. A. (2023). The roles and ethical perspectives of urban planners in Turkey. *Planning Practice & Research*, 39(2), 277-305.
- Sager, T. (2009). Planners' role: Torn between dialogical ideals and neo-liberal realities. *European planning studies*, 17(1), 65-84.
- SAPI. (2005). *Code of conduct*. South African Planning Institute. 14.11.2024 tarihinde <https://sapi.org.za/wp-content/uploads/2017/08/The-South-African-Planning-Institute-Code-of-Conduct-July-2005.pdf> bağlantısından erişilmiştir.
- Sarıgül, C. E. (2009). Çevre etiği: Sürdürülebilir kalkınma kavramına yeni bir bakış. *Kamu Etiği Sempozyumu Bildiri Kitabı içinde* (ss. 239-252). TODAİE.
- SIP. (t.y.). *Code of ethics*. Singapore Institute of Planners. 14.11.2024 tarihinde https://www.planning.org.sg/web/ab_ethic.html bağlantısından erişilmiştir.
- Taylor, N. (1980). Planning theory and the philosophy of planning. *Urban Studies*, 17(2), 159-172.
- Tekeli, İ. (2008). Kent planlama mesleği gelişmesini sürdürürken ahlakını nasıl oluşturuyor? 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 31. *Kolokyum Bildiriler Kitabı: Planlama Meslek Alanı: Geçmişten Geleceğe içinde* (ss. 55-71). TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ankara.
- TMMOB ŞPO. (2022). *Mesleki etik kural ve ilkeler*. TMMOB Şehir Plancıları Odası. 14.11.2024 tarihinde <https://www.spo.org.tr/detay.php?sube=0&tip=2&kod=4143> bağlantısından erişilmiştir.
- UN. (1976). *Conference on human settlements-habitat I*. Birleşmiş Milletler. 14.11.2024 tarihinde <https://www.un.org/en/conferences/habitat/vancouver1976> bağlantısından erişilmiştir.
- UN. (1996). *Conference on human settlements-habitat II*. Birleşmiş Milletler. 14.11.2024 tarihinde <https://www.un.org/en/conferences/habitat/istanbul1996> bağlantısından erişilmiştir.
- UN. (2015). *The millennium development goals report*. Birleşmiş Milletler. 14.11.2024 tarihinde [https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG 2015 rev \(July 1\).pdf](https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf) bağlantısından erişilmiştir.
- UNAICC. (t.y.). *Codigo de etica*. The National Union of Architects and Construction Engineers of Cuba. 14.11.2024 tarihinde <https://www.unaicc.cu/quienes-somos/acerca-de-la-unaicc/codigo-de-etica> bağlantısından erişilmiştir.
- UNCED. (1992). *Rio declaration*. Birleşmiş Milletler. 14.11.2024 tarihinde <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n92/836/55/pdf/n9283655.pdf?token=YPtDgDalBKMqailKln&fe=true> bağlantısından erişilmiştir.
- UNDP. (2013). *En az gelişmiş ülkeler 2011-2020 eylem planı*. Birleşmiş Milletler. 14.11.2024 tarihinde <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/en-az-gelismis-ulkeler-2011-2020-eylem-planı> bağlantısından erişilmiştir.
- UNFCCC. (2015). *COP21: Adoption of the agreement*. Birleşmiş Milletler. 14.11.2024 tarihinde <https://unfccc.int/resourcedocs/2015/cop21/eng/l09.pdf> bağlantısından erişilmiştir.
- UNGA. (1968). *Resolution 2398 (XXIII) The problems of the human environment*. Birleşmiş Milletler. 14.11.2024 tarihinde <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/243/58/pdf/nr024358.pdf?token=mjlx4xEpl22xOP3HAW&fe=true> bağlantısından erişilmiştir.
- UN. (2015). *World urbanization prospects: The 2014 revision*. Birleşmiş Milletler. 14.11.2024 tarihinde <http://esa.un.org/unpd/wup/Highlights/WUP2014-Highlights.pdf> bağlantısından erişilmiştir.
- Wachs, M. (1985). *Ethics in planning*. Routledge.